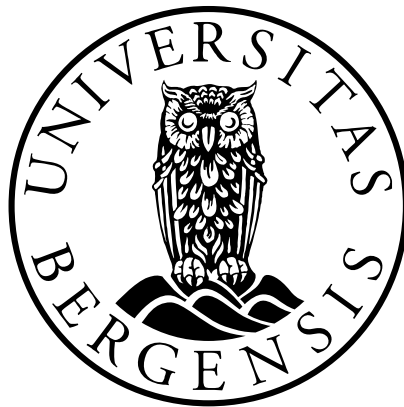

I hvilken grad har fosterforeldrene og barnet rett til respekt for familielivet?

Med særlig fokus på hvilken betydning et anerkjent familieliv får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker.

Kandidatnummer: 126

Antall ord: 14485

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.05.2022

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning.....	3
1.1 Tema og problemstilling	3
1.2 Temaets aktualitet	4
1.3 Metodiske og rettslige utgangspunkter	5
1.4 Videre fremstilling	7
2 Grunnleggende prinsipper	8
2.1 Barnets beste	8
2.2 Det biologiske prinsipp	9
2.3 Det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp	10
2.4 Rettssikkerhet	11
3 Familieliv	12
3.1 Innledning.....	12
3.2 Familiebegrepets utvikling	13
3.3 Familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.....	18
3.4 Har arbeidsforholdet betydning for muligheten til å danne familieliv?	23
3.5 Oppsummering	24
4 Familielivets betydning for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker.....	25
4.1 Innledning.....	25
4.2 Plassering av barnet utenfor hjemmet som følge av omsorgsovertakelse.....	26
4.2.1 Generelt om omsorgsovertakelse	26
4.2.2 Tilbakeføring av barnet til foreldrene	27
4.2.3 Flytting av barnet	29
4.3 Plassering av barnet utenfor hjemmet som følge av frivillig hjelpetiltak	31
4.3.1 Generelt om frivillig hjelpetiltak.....	31
4.3.2 Tilbakeføring av barnet til foreldrene	31
4.3.3 Flytting av barnet	33
4.4 Privat fosterhjems plassering	35
4.4.1 Generelt	35
4.4.2 Tilbakeføring av barnet til foreldrene	35
4.4.3 Flytting av barnet	36

4.5	Oppsummering av barnets materielle rettigheter	36
4.6	Barnets prosessuelle rettigheter	37
4.6.1	Generelt	37
4.6.2	Barnets rett til medvirkning.....	37
4.6.3	Barnets prosessuelle rettigheter i nasjonal lovgivning	39
4.6.4	Barnets prosessuelle rettigheter etter EMK	42
5	Avsluttende bemerkninger	44
6	Kildeliste	47

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Det overordnede temaet for denne masteroppgaven er rekkevidden og omfanget av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon¹ (EMK) artikkel 8 nr. 1 om rett til respekt for familielivet. På bakgrunn av oppgavens overordnede tema oppstilles en todelt problemstilling.

Første del av problemstillingen omhandler i hvilken grad fosterforeldrene og barnet har rett til respekt for et eventuelt familieliv. Ved vedtakelsen av EMK i 1950 var utgangspunktet for familiebegrepet den tradisjonelle, europeiske kjernefamilien med to ulikekjønnede, gifte foreldre og deres biologiske barn.² I samsvar med et mer liberalt samfunnsperspektiv har familiebegrepets innhold og virkeområde i stor grad utviklet seg siden 1950.

Menneskerettighetskonvensjonene er "levende og dynamiske instrumenter", noe som medfører at "bestemmelsene kan endre innhold etter som samfunnsforholdene endrer seg".³ Innholdet i menneskerettighetsbestemmelsene må dermed tolkes i samsvar med samfunnsutviklingen.⁴

Et grunnleggende prinsipp innenfor norsk barnevernrett er at foreldre selv skal sørge for sine barn.⁵ Barnets sårbarhet aktualiserer imidlertid et særlig behov for beskyttelse. Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) skal derfor sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid.⁶ I tilfeller der barnet av ulike årsaker for en tidsperiode ikke kan bo hos sine foreldre, vil fosterhjemsplassing være et alternativ. Fosterforeldrene skal ha "særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem".⁷ I tilfeller der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet, skal fosterforeldrene på vegne av barneverntjenesten utøve den "daglige

¹ Europarådets konvensjon 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter.

² Bendiksen (2008) s. 113.

³ Ot.prp. nr. 3 (1998-1999) Om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven) side 67.

⁴ Bendiksen (2008) s. 113.

⁵ NOU 1985: 18 Lov om sosiale tjenester mv. s. 157.

⁶ Barnevernloven § 1-1 første punktum.

⁷ Barnevernloven § 4-22 andre ledd.

omsorg" for barnet.⁸ Ordlyden av disse formuleringene indikerer at lovgiver åpner for at det kan oppstå en familielignende relasjon mellom fosterforeldrene og barnet.

Andre del av problemstillingen omhandler hvilken betydning et anerkjent familieliv mellom fosterforeldrene og barnet får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker. Et anerkjent familieliv medfører særlige rettigheter og krav på beskyttelse mot inngrep for medlemmene av familien. Dette er et utslag av myndighetenes doble gjennomføringsforpliktelse⁹, og skal sikre en reell respekt for familielivet. Barnets familieliv med fosterforeldrene vil konkurrere med barnets opprinnelige familieliv med foreldrene, noe som kan få betydning for barnets materielle og prosessuelle rettigheter.

1.2 Temaets aktualitet

I norsk rettspraksis har det tidligere blitt differensiert mellom midlertidige og langvarige fosterhjems plasseringer i forbindelse med samværsfastsettelse etter omsorgsovertakelse.¹⁰ På denne bakgrunn har Norge gjennomgående blitt kritisert av Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) for å gi opp målsetningen om å gjenforene barnet med sine foreldre, ettersom en omsorgsovertakelse er ment å være midlertidig.¹¹ Ved å gi opp gjenforeningsmålsetningen, åpner dette for at barnet i større grad knytter seg til fosterforeldrene. En god tilknytning mellom fosterforeldrene og barnet vil være positivt for barnets utvikling. Denne tilknytningen kan imidlertid bli problematisk dersom tilbakeføring av barnet til foreldrene blir aktuelt.

I hvilken grad fosterforeldrene og barnet har rett til respekt for familielivet er ikke i utstrakt grad problematisert i praksis. Problemstillingen har imidlertid vært reist både for Høyesterett og EMD, noe som illustrerer at problemstillingen har en praktisk forankring. Fra et teoretisk perspektiv reiser problemstillingen interessante spørsmål om barnets rettssikkerhet i et krysningspunkt mellom barnevernsrett og grunnleggende menneskerettigheter.

⁸ Barnevernloven § 4-18 første ledd andre punktum.

⁹ Aall (2018) s. 58-59.

¹⁰ Se eksempelvis Rt-1998-787 side 792 og Rt-2012-1832 avsnitt 37.

¹¹ Se eksempelvis Pedersen og andre mot Norge [J] 2020, nr. 39710/15 avsnitt 71.

1.3 Metodiske og rettslige utgangspunkter

Formålet med denne masteroppgaven er å undersøke i hvilken grad fosterforeldrene og barnet har rett til respekt for familielivet, og hvilken betydning dette får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker. Jeg vil i hovedsak redegjøre for dette etter en rettsdogmatisk metode, men med innslag av egne vurderinger. Avslutningsvis vil jeg kort redegjøre for noen rettspolitiske betraktninger om barnets prosessuelle rettigheter i barnevernssaker.

For problemstillingen om i hvilken grad fosterforeldrene og barnet har rett til respekt for sitt familieliv, vil det rettslige utgangspunktet være EMK artikkel 8. På denne bakgrunn vil det kort redegjøres for EMKs stilling i norsk rett.

Norske myndigheter pålegges etter lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven) § 92 en plikt til å respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i Grunnloven og bindende traktater. Gjennom Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) er flere sentrale menneskerettskonvensjoner inkorporert i norsk rett, herunder Europarådets konvensjon 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK) og De forente nasjoners internasjonale konvensjon 20. november 1989 om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen). Menneskerettsloven § 2 legger til grunn at disse konvensjonene skal gjelde som norsk lov, og menneskerettighetsloven § 3 stadfester at konvensjonene og deres tilleggsprotokoller ved motstrid skal gå foran bestemmelser i annen lovgivning.

Rett til respekt for familielivet er blant annet hjemlet i EMK artikkel 8 og barnekonvensjonen artikkel 16. Ved grunnlovsrevisjonen i 2014 ble någjeldende Grunnloven § 102 innført på bakgrunn av et ønske om å styrke menneskerettighetenes stilling i nasjonal rett ved å gi sentrale menneskerettigheter grunnlovs rang.¹² EMK artikkel 8 nr. 1 og Grunnloven § 102 første ledd første punktum har identisk ordlyd. I tråd med lex superior-prinsippet er Grunnloven rettskilden med høyest rang i Norge, noe som tilsier at Grunnloven § 102 utgjør et naturlig rettslig utgangspunkt for den videre fremstillingen. Det er imidlertid begrenset rettskildemateriale knyttet til Grunnloven § 102 sammenlignet med EMK artikkel 8, og Høyesterett har lagt til grunn at Grunnloven § 102 skal tolkes i lys av de folkerettslige forbildene, herunder EMK artikkel 8.¹³ På denne bakgrunn vil det rettslige utgangspunktet og

¹² Dok.nr. 16 (2011-2012) s. 11.

¹³ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 57.

grunnlaget for den videre fremstillingen være EMK artikkel 8 nr. 1. Forholdet mellom EMK artikkel 8 og Grunnloven § 102 vil ikke problematiseres videre, da dette faller utenfor oppgavens problemstilling.

Konvensjonsstatene plikter å sikre "enhver" innenfor sitt myndighetsområde de rettigheter og friheter som er fastlagt i EMK del I.¹⁴ Ordlyden av "enhver" illustrerer at både fysiske og juridiske personer anses som rettighetssubjekter, uavhengig av alder, kjønn, stilling, funksjon, nasjonalitet, mv.¹⁵ Det er derfor ikke tvilsomt at barn regnes som rettighetssubjekter etter EMK. Barnekonvensjonen gir barn et særskilt vern, da "barn på grunn av sin fysiske og psykiske umodenhet har behov for spesielle beskyttelsestiltak og særlig omsorg".¹⁶ Ingen konvensjon kan tolkes slik at den står i veien for bedre rettigheter i en annen konvensjon.¹⁷

Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) er sentralt for tolkning og anvendelse av EMK.¹⁸ EMDs rettspraksis skal bidra til å belyse og videreutvikle konvensjonsrettighetene.¹⁹ I den videre fremstillingen vil jeg analysere noen rettsavgjørelser fra EMD, i den hensikt å redegjøre for hva som utgjør et beskyttelsesverdig familieliv etter EMK artikkel 8.

Formelt sett er ikke EMD bundet av tidligere avsagte rettsavgjørelser.²⁰ I praksis vil imidlertid EMD ofte følge og anvende retningslinjer i tidligere avsagte rettsavgjørelser av hensyn til rettssikkerhet og betryggende utvikling av rettspraksis.²¹ Dette utgangspunktet medfører at EMD sammenligner det aktuelle saksforholdet med tidligere saksforhold, og vurderer likhetstrekk.²² Dette kan bidra til utviklingen av relativt konkrete vurderingsmomenter.

For problemstillingen om hvilken betydning et anerkjent familieliv med fosterforeldrene har for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker, vil den primære rettskilden være barnevernloven. Det kan også være aktuelt å undersøke annen lovgivning med relevans for barnevernssaker. Ved behandlingen av problemstillingen vil jeg analysere flere lovbestemmelser, med det formål å redegjøre for hvilken betydning lovbestemmelsen har for

¹⁴ EMK artikkel 1.

¹⁵ Kjølbros (2020) s. 47.

¹⁶ Innledning (preamble) til barnekonvensjonen, jf. menneskerettsloven vedlegg 8.

¹⁷ Oppedal (2013) s. 496.

¹⁸ Kjølbros (2020) s. 15.

¹⁹ Kjølbros (2020) s. 15.

²⁰ *Cossey mot Storbritannia* [J] 1990, nr. 10843/84 avsnitt 35.

²¹ *Cossey mot Storbritannia* [J] 1990, nr. 10843/84 avsnitt 35.

²² Kjølbros (2020) s. 16.

barnets rettslige situasjon. Forarbeider og rettspraksis vil være relevant for tolkningen av bestemmelsene, i samsvar med alminnelig rettskildelære. Videre vil grunnleggende barnevernrettslige prinsipper²³ kunne ha rettskildemessig betydning ved tolkningen av barnevernlovens bestemmelser.²⁴

1.4 Videre fremstilling

Kapittel 2 omhandler en redegjørelse av grunnleggende barnevernrettslige prinsipper med særlig relevans for masteroppgavens tema. Formålet med kapittel 2 er å skape et rammeverk for den videre behandlingen av problemstillingen.

Kapittel 3 omhandler spørsmålet om hvorvidt fosterforeldrene og barnet har rett til respekt for familielivet. Det vil redegjøres for familiebegrepets utvikling, fra tidspunktet for vedtakelsen av EMK til dagens rettslilstand. Deretter vil det undersøkes når et beskyttelsesverdig familieliv oppstår mellom fosterforeldrene og barnet.

Kapittel 4 omhandler spørsmålet om hvilken betydning et anerkjent familieliv mellom fosterforeldrene og barnet får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker. For denne delen av problemstillingen forutsettes det at det foreligger et anerkjent og beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Problemstillingen tar for seg barnets materielle og prosessuelle rettigheter i relasjon til tilbakeføring til foreldrene og flytting til et nytt fosterhjem.

Kapittel 5 omhandler noen rettspolitiske betraktninger av hvorvidt barnets prosessuelle rettsstilling er tilstrekkelig ivaretatt i barnevernssaker, og om det eventuelt er behov for endringer.

²³ NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling s. 40.

²⁴ Sandberg (2003) s. 35.

2 Grunnleggende prinsipper

2.1 Barnets beste

Barnets beste anses som et grunnleggende vurderingstema innenfor barneretten.²⁵ Ved innføringen av Grunnloven § 104 andre ledd i 2014 oppnådde hensynet til barnets beste konstitusjonelt vern. Dette understreker betydningen av hensynet ved vurderinger som berører barnets liv og interesser.

Barnekonvensjonen artikkel 3 legger til grunn at barnets beste skal være et "grunnleggende hensyn" ved alle handlinger som berører barn. Barnekomiteen har fremhevet barnets beste som et av fire generelle prinsipper.²⁶ Betydningen av dette er at barnets beste må ivaretas ved tolkning av konvensjonen.²⁷ Videre har barnekomiteen understreket at barnets beste er et tredelt konsept; en selvstendig rettighet, et grunnleggende fortolkende juridisk prinsipp og en prosedyreregulering.²⁸ Konvensjonsstatene har plikt til å sikre at hensynet til barnets beste omfatter alle de tre dimensjonene.²⁹ Dette tilsier at alle vurderinger på barnevernrettens område, både de materielle og prosessuelle, skal ta hensyn til barnets beste.

Barnevernloven § 4-1 legger til grunn at ved anvendelse av bestemmelsene i barnevernloven kapittel 4 skal det legges "avgjørende vekt" på å finne tiltak som er til det beste for barnet, herunder stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen. Ordlyden av "avgjørende vekt" tilsier at andre interesser og hensyn skal tilsettes til fordel for barnets beste i en konkret vurdering. Dette innebærer at det må gjennomføres en aktiv vurdering av hensynet til barnets beste i enhver situasjon etter barnevernloven kapittel 4.

I den nye barnevernloven som per tidspunkt ikke har trådt i kraft, Lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern (barnevernsloven), § 1-3 legges det til grunn at ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et "grunnleggende hensyn". Det kan tilsynelatende virke som at ordlyden av "grunnleggende hensyn" ikke beskytter barnets beste i like stor grad som

²⁵ Bendiksen og Haugli (2021) s. 26.

²⁶ Barnekomiteens Generell kommentar nr. 5 om generelle tiltak til gjennomføring av Konvensjonen om barnets rettigheter (artiklene 4 og 42 og artikkel 44 nr. 6) avsnitt 12.

²⁷ Haugli (2020) s. 55.

²⁸ Barnekomiteens Generell kommentar nr. 14 om barnets rett til at hans eller hennes beste skal være et grunnleggende hensyn avsnitt 6.

²⁹ Barnekomiteens Generell kommentar nr. 14 barnets rett til at hans eller hennes beste skal være et grunnleggende hensyn avsnitt 14.

"avgjørende vekt". Det er vanskelig å si noe om den fremtidige betydningen av den nye formuleringen, men formuleringen åpner for at konkurrerende hensyn og prinsipper ikke vil tilsidesettes i like stor grad. Dette støttes av Barne- og familiedepartementets uttalelse i forbindelse med arbeidet med ny barnevernlov; "Hvilken vekt barnets beste skal gis når det står i konflikt med andre hensyn, må vurderes ut fra hvor sterkt berørt barnet er og hvor alvorlig beslutningen er for barnet. [...] I barnevernssaker, når handlinger og avgjørelser direkte gjelder barn, skal barnets interesse veie særlig tungt".³⁰

2.2 Det biologiske prinsipp

Det biologiske prinsipp anses som et av de grunnleggende prinsippene innenfor barnevernretten.³¹ Høyesterett har uttalt at prinsippet grunn tanke er at "foreldrene har det primære ansvaret for barns omsorg, mens barnevernet har det subsidiære".³² Dette innebærer at barnet som utgangspunkt skal vokse opp hos sine foreldre. Det biologiske prinsipp betydning kommer indirekte til uttrykk gjennom flere bestemmelser i barnevernloven, herunder barnevernloven § 4-12 andre ledd om at et vedtak om omsorgsovertakelse bare kan treffes når det er nødvendig ut fra den situasjonen barnet befinner seg i.

Betegnelsen "det biologiske prinsipp" er litt misvisende, da det tilsynelatende forutsettes at det foreligger en biologisk forbindelse mellom foreldrene og barnet. Det biologiske prinsipp baseres imidlertid på hvem som rettslig sett har foreldreansvaret for barnet etter barneloven § 30. Dette medfører at flere typer foreldreskap omfattes og beskyttes av det biologiske prinsipp, herunder biologisk, rettslig og dels sosialt foreldreskap.³³

Det naturlige utgangspunktet er at barnet skal vokse opp hos sine foreldre. Barneverntiltak som forstyrrer familielivet mellom foreldre og barn, eksempelvis omsorgsovertakelse, anses som svært inngripende. Kravet om at en omsorgsovertakelse skal være midlertidig og målsetningen om at barnet skal gjenforenes med sine foreldre er utslag av det biologiske prinsipp. Det biologiske prinsipp blir på denne bakgrunn et viktig hensyn for å ivareta foreldrenes rett til sitt familieliv med barnet.

³⁰ Prop. 133 L (2020-2021) Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven side 81.

³¹ NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling s. 41.

³² Rt. 2012 s. 1832 avsnitt 27.

³³ Bendiksen og Haugli (2021) s. 190.

2.3 Det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp

I 2011 ble Raundalenuutvalget oppnevnt av Regjeringen for å utrede spørsmål i relasjon til anvendelsen av det biologiske prinsipp innenfor barnevernet. I NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling, introduserte Raundalenuutvalget "det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp".³⁴ Prinsippet ble introdusert på bakgrunn av at nyere forskning viste at "samspillet mellom barn og omsorgspersonene er så avgjørende for barns utvikling og fungering at den må tillegges avgjørende vekt i beslutningsprosessen om bosted, samvær, tilbakeføring i barnevernsaker og tiltak".³⁵ Raundalenuutvalget anbefalte at prinsippet skulle gis forrang til det biologiske prinsipp i saker der tilknytnings- og relasjonskvaliteten ville være til hinder for barnets utvikling.³⁶ Et slikt utgangspunkt vil kunne føre til en bedre ivaretagelse av hensynet til barnets beste. Det sentrale i vurderingen vil være barnets tilknytning til sine omsorgspersoner – uavhengig av om dette er foreldrene eller andre. Dersom det biologiske prinsipp blir vektlagt i stor grad, kan dette "føre til at barnet vokser opp under ugunstige omsorgsbetingelser dersom tilknytningen og relasjonsutviklingen mellom barnet og omsorgspersonene er svak".³⁷

På bakgrunn av Raundalenuutvalgets utredning og den etterfølgende lovproposisjonen³⁸, uttalte Familie- og kulturkomiteens flertall at de var enige med regjeringens forslag om å innføre et nytt prinsipp om utviklingsstøttende tilknytning til hjelp i vanskelige saker³⁹, og viste til regjeringens forslag om at barnets beste skal baseres på fire faglige prinsipper; biologiske bånd, tilknytnings- og relasjonskvalitet, mildeste effektive inngrepet og barnets medvirkning.⁴⁰ Komiteen tok imidlertid ikke stilling til hvorvidt det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp skulle gis forrang til det biologiske prinsipp i saker der tilknytnings- og relasjonskvaliteten ville være til hinder for barnets utvikling.

Det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp har en side til barnevernloven § 4-1 om hensynet til barnets beste, der det skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og

³⁴ NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling s. 86.

³⁵ NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling s. 80-81.

³⁶ NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling s. 86.

³⁷ NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling s. 86.

³⁸ Prop. 106 L (2012-2013) Endringer i barnevernloven.

³⁹ Innst. 395 L (2012-2013) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om endringer i barnevernloven s. 30.

⁴⁰ Innst. 395 L (2012-2013) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om endringer i barnevernloven s. 30.

kontinuitet i omsorgen. Stabilitet og kontinuitet i omsorgssituasjonen er sentralt for barnets utvikling og trygghet.

2.4 Rettssikkerhet

Rettssikkerhet kan i vid forstand beskrives som et rettslig virkemiddel som skal beskytte individer mot urettmessige inngrep fra det offentlige.⁴¹ Hensynet til rettssikkerhet er begrunnet i en maktubalanse mellom enkeltindivider og myndighetene. Ettersom barn er sårbare, tilsier dette at maktubalansen er desto større mellom barnet og myndighetene. På denne bakgrunn har barnet et særlig behov for rettssikkerhetsgarantier.⁴² Barnets rettsikkerhet kan sikres gjennom materielle, prosessuelle og personelle regler.⁴³ I denne masteroppgaven vil det fokuseres på forholdet mellom barnets materielle og prosessuelle regler i barnevernssaker, da reell ivaretagelse av materielle rettigheter forutsetter at barnet har prosessuelle rettigheter.

Rettssikkerhet har en side mot legalitetsprinsippet, som innebærer at inngrep fra myndighetene krever hjemmel i lov.⁴⁴ Legalitetsprinsippet har også funksjon som et tolkningsprinsipp, ved at inngrepshjemmelen må tolkes restriktivt.⁴⁵ Barnevernretten er ofte preget av skjønsmessige vurderinger, og legalitetsprinsippet blir derfor viktig for å ivareta barnets, foreldrenes og fosterforeldrenes rettssikkerhet.

⁴¹ Bendiksen og Haugli (2021) s. 28.

⁴² Bendiksen og Haugli (2021) s. 29.

⁴³ Bendiksen og Haugli (2021) s. 29.

⁴⁴ Sandberg (2003) s. 37.

⁴⁵ Sandberg (2003) s. 37.

3 Familieliv

3.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg behandle problemstillingen om i hvilken grad fosterforeldrene og barnet har rett til respekt for familielivet. Utgangspunktet for redegjørelsen vil være EMDs tolkning av familiebegrepet.

Etter EMK artikkel 8 nr. 1 har "Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse".⁴⁶

Hvem som anses å ha et "familieliv" etter EMK artikkel 8 nr. 1 er avgjørende for hvem som anses å ha et vern mot inngrep i familielivet etter konvensjonen. Til tross for dette har familiebegrepet ingen presis, rettslig definisjon.⁴⁷ Ordlyden av "familieliv" indikerer en familierelasjon mellom individene. Denne ordlydstolkningen gir begrenset veiledning for begrepets innhold og rekkevidde. På bakgrunn av begrepets uklare omfang har EMD gjennom rettspraksis utviklet noen tolkningsmomenter for vurderingen av om det eksisterer et beskyttelsesverdig familieliv mellom individene.

I tilknytning til barnekonvensjonen artikkel 16 om barnets rett til familieliv har FN's Barnekomité i generell kommentar nr. 14 uttalt at familiebegrepet "må tolkes i vid forstand til å omfatte biologiske foreldre, adoptivforeldre eller fosterforeldre, eller eventuelt medlemmer av storfamilien eller samfunnet som det er fastsatt i lokale skikker".⁴⁸ Barnekomiteens generelle kommentarer fungerer som veiledning for tolkning og anvendelse av barnekonvensjonen, men er ikke rettslig bindende.⁴⁹ I HR-2018-2096-A uttalte Høyesterett til at hvilken vekt Barnekomiteens uttalelser skal tillegges som rettskilde, "beror blant annet på hvor godt de er forankret i konvensjonsteksten" og om det er "tolkningsuttalelser" eller "tilråding om optimal praksis".⁵⁰ Barnekomiteens uttalelse om tolkningen av familiebegrepet kan være et moment i vurderingen av om fosterforeldrene og barn har rett til et familieliv.

⁴⁶ EMK artikkel 8 nr. 1.

⁴⁷ Lagoutte (2003) s. 292.

⁴⁸ Barnekomiteens Generell kommentar nr. 14 om barnets rett til at hans eller hennes beste skal være et grunnleggende hensyn avsnitt 59.

⁴⁹ Smith (2020) s. 31.

⁵⁰ HR-2018-2096-A avsnitt 14.

3.2 Familiebegrepets utvikling

Familiebegrepet har gjennom EMDs tolkning i stor grad endret både innhold og virkeområde siden vedtakelsen av EMK i 1950. EMDs tilnærming til familiebegrepet tilsier at tre ulike relasjonssammensetninger kan danne et beskyttelsesverdig familieliv; biologiske relasjoner, rettslige relasjoner og *de facto* relasjoner.⁵¹ Den videre fremstillingen vil begrenses til å undersøke utviklingen av *de facto* relasjoner, da dette har størst relevans for problemstillingen.

Illustrerende for utviklingen av familiebegrepet er EMD-dommen Kroon og andre mot Nederland fra 1991.⁵² Catharina Kroon (klager 1) giftet seg i 1979 med Omar M'Hallem-Driss. Ekteskapet mellom Kroon og M'Hallem-Driss begynte å svikte mot slutten av 1980, og de mistet etter hvert kontakten. M'Hallem-Driss forlot Nederland i januar 1986. Kroon møtte Ali Zerrouk (klager 2), og i oktober 1987 ble deres sønn, Samir M'Hallem-Driss (klager 3), født. Selv om Zerrouk i realiteten var Samirs biologiske far, var Kroon fremdeles formelt gift med M'Hallem-Driss. I samsvar med nederlandske regler, ble M'Hallem-Driss oppført som Samirs far i fødselsdokumentene. Kroon og Zerrouk forsøkte å endre fødselsdokumentene, slik at Zerrouk kunne registreres som Samirs far. Dette var ikke tillat i Nederland, og partene klaget derfor saken inn til EMD med anførsel om brudd på EMK artikkel 8. Om familiebegrepet i artikkel 8 uttalte EMD:

"[...] the notion of 'family life' in Article 8 (art. 8) is not confined solely to marriage-based relationships and may encompass other *de facto* 'family ties' where parties are living together outside marriage [...] Although, as a rule, living together may be a requirement for such a relationship, exceptionally other factors may also serve to demonstrate that a relationship has sufficient constancy to create *de facto* 'family ties'".⁵³

Denne uttalelsen illustrerer at EMD utvider familiebegrepets omfang ved å anerkjenne at familiebegrepet kan omfatte "*de facto* family ties". Dette åpner for en mer konkret og skjønnsmessig vurdering av hva som skal anses som en familie.

⁵¹ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 148 og Lagoutte (2004) s. 294.

⁵² Kroon og andre mot Nederland [J] 1994, nr. 18535/91.

⁵³ Kroon og andre mot Nederland [J] 1994, nr. 18535/91 avsnitt 30.

Ordlyden av "sufficient constancy" er ikke selvsagt. EMD fremlegger ingen definisjon av "constancy", noe som kan indikere at begrepets betydning ikke nødvendigvis har et klarlagt innhold. Synonymer til "constancy" er blant annet "fidelity" og "loyalty", noe som tilsier at begrepet "constancy" vil omfatte relasjoner med stabilitet, lojalitet og pålitelighet. En slik tolkning støttes av sammenhengen begrepet blir benyttet i. I denne saken foretar EMD en konkret vurdering av hvorvidt det forelå "sufficient constancy" for å etablere *de facto* familieband mellom Zerrouk og Samir. EMD vektlegger at siden 1987 hadde Kroon og Zerrouk fått totalt fire barn sammen, og at relasjonen derfor hadde "sufficient constancy".⁵⁴ På denne bakgrunn konkluderte EMD med at det eksisterte et familieliv mellom Zerrouk og Samir, og at det derfor forelå et brudd på EMK artikkel 8 ved at Zerrouk ikke hadde mulighet til å anerkjenne Samir som sin sønn.⁵⁵

Det kan være utfordrende å konkretisere et spesifikt tidspunkt et familieliv oppstår. Det er derfor interessant at EMD vektla etterfølgende forhold – fødselen av tre yngre søsken – i vurderingen av om det forelå et familieliv på tidspunkt for Samirs fødsel.⁵⁶ Dette tilsier at selv om det kan ta tid før en relasjon utvikler seg til å bli et familieliv, vil familielivets start kunne tilbakedateres til en spesifikk hendelse.

K. og T. mot Finland fra 2001⁵⁷ illustrerer en videre utvikling av familiebegrepet. Saken har et komplekst saks- og partsforhold. Mor har totalt tre barn (A, B og C) med tre forskjellige biologiske fedre. A blir født i 1986 og B blir født i 1988. På et tidspunkt møter mor en ny mann (fremtidig biologisk far til C), og de flytter sammen fra sommeren 1991 til juli 1993. Etter en barnefordelingstvist relatert til A, overtar As biologisk far omsorgen for A i mai 1992. I mai 1993 ble det besluttet frivillig plassering av B på et barnehjem i tre måneder. I juni 1993 ble C født, og umiddelbart akutt plassert.

Et av spørsmålene for EMD var hvorvidt det forelå et familieliv mellom klagerne (de biologiske foreldrene til C) og barn B og C. EMD uttalte at: "the existence or non-existence of 'family life' is essentially a question of fact depending upon the real existence in practice of close personal ties".⁵⁸ I denne uttalelsen tar EMD et steg bort fra formelle betegnelser, og undersøker hva som i praksis utgjør et familieliv – nemlig "close personal ties". Innholdet i

⁵⁴ Kroon og andre mot Nederland [J] 1994, nr. 18535/91 avsnitt 30.

⁵⁵ Kroon og andre mot Nederland [J] 1994, nr. 18535/91 avsnitt 35.

⁵⁶ Kroon og andre mot Nederland [J] 1994, nr. 18535/91 avsnitt 30.

⁵⁷ K. og T. mot Finland [GC], 2001, nr. 25702/94.

⁵⁸ K. og T. mot Finland [GC], 2001, nr. 25702/94 avsnitt 150.

begrepet "close personal ties" er ikke nærmere definert. EMDs tilnærming synes å være en konkret vurdering av saksforholdet i den aktuelle saken, der ulike momenter kan ha betydning.

I vurderingen av om det forelå "close personal ties" vektla EMD at klagerne, før fødselen av C, hadde dannet en familie sammen med B, "with clear intention of continuing their life together".⁵⁹ EMD fant at denne intensjonen fortsatte etter fødselen av C, ved at Cs biologiske far hadde utvist omsorg for C rett etter fødselen, og videre ved å flytte inn på et familiesenter med C.⁶⁰ På denne bakgrunn konkluderte EMD med at det eksisterte et familieliv mellom klagerne, B og C.

Paradiso og Campanelli mot Italia fra 2017⁶¹ illustrerer familiebegrepets nåværende innhold. Saken omhandlet et italiensk ektepar (klagerne), som inngikk en avtale med en russisk klinikk om gestasjonell surrogati⁶². Det ble benyttet et egg fra en ukjent kvinne, og sæd fra den mannlige klageren. På barnets fødselsattest, utstedt av russiske myndigheter, ble klagerne oppført som barnets foreldre. Ved retur til Italia, ble det opprettet en kriminalsak mot klagerne på bakgrunn av mistanke om forfalsket fødselsattest. Italienske myndigheter anerkjente ikke klagerne som barnets foreldre, og det ble derfor satt i gang en adopsjonsprosess. Saken ble behandlet av en lokal domstol i Italia. I forbindelse med dette ble det utført en DNA test, for å undersøke hvorvidt den mannlige klageren var barnets biologiske far. Resultatet viste at det ikke var et biologisk bånd mellom barnet og den mannlige klageren, noe som skyldtes en feil hos den russiske klinikken. Barnet hadde dermed ingen biologisk tilknytning til klagerne. Klagerne anmodet at barnet skulle bo hos dem under saksgangen, og eventuelt at klagerne fikk adoptere barnet dersom domstolen i Italia fant dette nødvendig. Anmodningen ble avvist av domstolen i Italia, med begrunnelse om at det viktigste var å forhindre fortsettelse av "this unlawful situation".⁶³ På denne bakgrunn besluttet domstolen i Italia en "immediately enforceable decision" om at barnet skulle fjernes fra klagerne, og deretter plasseres på et barnehjem.⁶⁴ Etter 15 måneder på barnehjemmet, ble barnet plassert i en annen familie med

⁵⁹ K. og T. mot Finland [GC], 2001, nr. 25702/94 avsnitt 150

⁶⁰ K. og T. mot Finland [GC], 2001, nr. 25702/94 avsnitt 150

⁶¹ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12.

⁶² Gestasjonell surrogati betyr in vitro fertilisering med etterfølgende plassering av det befruktede egget i surrogatens livmor.

⁶³ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 37.

⁶⁴ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 36.

sikte på adopsjon. Saken ble brakt inn for EMD med anførsel om brudd på blant annet EMK artikkel 8.

Ved vurderingen av om det foreligger et familieliv mellom klagerne og barnet, tar EMD utgangspunkt i at:

"The existence or non-existence of 'family life' is essentially a question of fact depending upon the existence of close personal ties. [...] The notion of 'family' in Article 8 concerns marriage-based relationships, and also other *de facto* 'family ties' where the parties are living together outside marriage or where other factors demonstrated that the relationship had sufficient constancy".⁶⁵

Begrepene "close personal ties" og "sufficient constancy" er begreper EMD har benyttet i tidligere rettsavgjørelser for å vurdere om det foreligger et *de facto* familieliv. Det at EMD tar utgangspunkt i disse begrepene, understreker at begrepene anerkjennes som relevante vurderingskriterier. Videre presiserer EMD at:

"The Court accepts, in certain situations, the existence of *de facto* family life between an adult or adults and a child in the absence of biological ties or a recognised legal tie, provided that there are genuine personal ties".⁶⁶

Begrepet "genuine personal ties" fremstår relativt likt som "close personal ties", men en naturlig forståelse av ordet "genuine" tilsier at det må foreligge et ekte og genuint personlig bånd mellom barnet og den voksne. Ved å presisere "in certain situations" fremhever EMD at det dannelsen av *de facto* familieliv er en unntakssituasjon, noe som tilsier at det må vurderes skjønnsmessig og konkret. EMD oppstiller flere momenter for å foreta en konkret vurdering av hvorvidt det foreligger et *de facto* familieliv i saken:

"It is therefore necessary, in the instant case, to consider the quality of the ties, the role played by the applicants vis-à-vis the child and the duration of the cohabitation between them and the child".⁶⁷

De nevnte momentene kan anses et som utslag av hva som utgjør "genuine personal ties". Ved at det i vurderingen skal vektlegges ulike momenter, oppstår spørsmålet om hvilken vekt

⁶⁵ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 140.

⁶⁶ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 148.

⁶⁷ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 151.

hvert enkelt moment skal tillegges. Det kan være interessant å undersøke om EMD oppstiller noen generelle føringer for vektleggingen av de ulike momentene. I denne saken fremheves det at klagerne hadde påtatt seg rollen som foreldre og at det forelå "quality of the emotional bonds" mellom klagerne og barnet.⁶⁸ Imidlertid var det avgjørende for flertallet at det forelå manglende biologiske bånd, at relasjonen mellom klagerne og barnet var for kortvarig (klagerne og barnet hadde kun bodd sammen to måneder i Russland og seks måneder i Italia), og at klagerne selv hadde satt seg i en situasjon som var i strid med italiensk lov.⁶⁹ På denne bakgrunn konkluderte flertallet med at det ikke forelå et familieliv mellom klagerne og barnet.⁷⁰

I denne saken virker det som at EMD legger mer avgjørende vekt på relasjonens korte varighet, sammenlignet med kvaliteten på relasjonen. EMD presiserer imidlertid at:

"It would admittedly be inappropriate to define a minimal duration of shared life which would be necessary to constitute *de facto* family life, given that the assessment of any situation must take account of the 'quality' of the bond and the circumstances of each case".⁷¹

Denne uttalelsen tilsier at relasjonens kvalitet er avgjørende. Det kan imidlertid tenkes at åtte måneder er for kort tid til å etablere et *de facto* familieliv, uavhengig av hvor god kvalitet det er på relasjonen.

Redegjørelsen ovenfor illustrerer at EMD åpner for at det kan oppstå et familieliv mellom personer uten verken biologiske eller rettslige bånd. Hvorvidt det foreligger et *de facto* familieliv beror imidlertid på en konkret vurdering, der det avgjørende er om det foreligger "close personal ties", "sufficient constancy" og "genuine personal ties" mellom individene.⁷² Flere momenter vil kunne være relevante for vurderingen av om det foreligger "genuine personal ties" mellom individene, herunder "quality of the ties, the role played by the applicants vis-à-vis the child and the duration of the cohabitation between them and the child".⁷³

⁶⁸ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 157.

⁶⁹ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 157.

⁷⁰ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 158.

⁷¹ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 153.

⁷² Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 140 og 148.

⁷³ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 151.

3.3 Familieliv mellom fosterforeldrene og barnet

I det følgende vil det undersøkes hvorvidt det kan oppstå et beskyttelsesverdig *de facto* familieliv mellom fosterforeldrene og barnet, og videre om det er mulig å oppstille noen generelle retningslinjer for denne vurderingen. Redegjørelsen vil i hovedsak ta utgangspunkt i EMDs praksis, men noe relevant Høyesterettspraksis vil også undersøkes.

I *Kopf og Liberda mot Østerrike* fra 2012⁷⁴ hadde barnet bodd hos fosterforeldrene i underkant av fire år, fra barnet var to år gammelt.⁷⁵ EMD konkluderte med at det eksisterte et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet, og begrunnet dette blant annet med at fosterforeldrene hadde ønske om å adoptere barnet.⁷⁶ Videre la EMD vekt på at fosterforeldrene hadde "[...] genuine concern for F.'s well-being and that an emotional link between F. and the applicants similar to the one between parents and children had started to develop during that period".⁷⁷ I denne uttalelsen vektlegger EMD at relasjonen mellom fosterforeldrene og barnet var lik en foreldre-barn-relasjon. Dette tilsier at dersom fosterforeldrene påtar seg foreldrerollen overfor barnet, vil dette kunne bidra til etableringen av et *de facto* familieliv.

I *Moretti og Benedetti mot Italia* fra 2010⁷⁸ hadde EMD lagt vekt på at:

"[...] the child had arrived in the family at the age of one month and that, for nineteen months, the applicants had shared the first important stages of his young life with the child. It also noted that the court-ordered reports on the family showed that the child was well integrated in the family and deeply attached to the applicant and to their children. The applicants had also provided for the child's social development. These elements were sufficient for the Court to find that there existed between the applicants and the child a close inter-personal bond and that the applicants behaved in every respect as her parents, so that 'de facto' 'family ties' existed between them".⁷⁹

⁷⁴ *Kopf og Liberda mot Østerrike* [J], 2012, nr. 1598/06.

⁷⁵ *Kopf og Liberda mot Østerrike* [J], 2012, nr. 1598/06 avsnitt 37.

⁷⁶ *Kopf og Liberda mot Østerrike* [J], 2012, nr. 1598/06 avsnitt 37.

⁷⁷ *Kopf og Liberda mot Østerrike* [J], 2012, nr. 1598/06 avsnitt 37.

⁷⁸ *Moretti og Benedetti mot Italia* [J] 2010, nr. 16318/07. Avgjørelsen er ikke tilgjengelig på engelsk. Jeg benytter derfor en gjengivelse av avsnitt 49-50 i *Paradiso og Campanelli mot Italia* fra 2017.

⁷⁹ *Paradiso og Campanelli mot Italia* [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 149.

Denne uttalelsen illustrerer at barnets alder ved plasseringen, plasseringens varighet og barnets tilknytning til fosterfamilien var sentrale momenter i vurderingen av om det forelå et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Dette er momenter av relativt generell karakter, noe som etter min mening taler i retning av at de vil kunne anses som generelle retningslinjer for hva som antas å utgjøre "genuine personal ties".

I V.D. og andre mot Russland fra 2019⁸⁰ henviste EMD til Moretti og Benedetti mot Italia fra 2010⁸¹ og Kopf og Liberda mot Østerrike fra 2012⁸², og uttalte:

"The court has found in previous cases that the relationship between a foster family and a fostered child who had lived together for many months had amounted to family life within the meaning of Article 8 § 1, despite the lack of a biological relationship between them. The court took into account the fact that a close emotional bond had developed between the foster family and the child, similar to the one between parents and children, and that the foster family had behaved in every respect like the child's parents".⁸³

Denne uttalelsen illustrerer at EMD benytter tidligere rettspraksis som et rettslig argument. Som nevnt i punkt 1.3 vil dette ivareta partenes rettssikkerhet og bidra til betryggende utvikling av rettspraksis.⁸⁴

EMD kom frem til den konklusjon at det eksisterte et beskyttelsesverdig familieliv mellom klagerne og barnet i V.D. og andre mot Russland fra 2019.⁸⁵ Sentralt for EMD var at barnet hadde bodd hos klagerne fra det var åtte måneder og frem til fylte ni år.⁸⁶ De første åtte månedene av livet hadde barnet tilbragt på sykehus, og i denne perioden hadde den ene klageren "fully assumed the role of a parent *vis-à-vis* that child".⁸⁷

I HR-2016-1111-A stadfester et flertall på tre dommere at EMD har anerkjent at forholdet mellom fosterforeldre og barn kan utgjøre familieliv etter EMK artikkel 8. Deretter uttaler Høyesterett at: "Jeg legger til grunn at der fosterforeldrene har hatt omsorgen for barnet så

⁸⁰ V.D. og andre mot Russland [J] 2019, nr. 72931/10.

⁸¹ Moretti og Benedetti mot Italia [J] 2010, nr. 16318/07.

⁸² Kopf og Liberda mot Østerrike [J], 2012, nr. 1598/06.

⁸³ V.D. og andre mot Russland [J] 2019, nr. 72931/10 avsnitt 91.

⁸⁴ Cossey mot Storbritannia [J] 1990, nr. 10843/84 avsnitt 35.

⁸⁵ V.D. og andre mot Russland [J] 2019, nr. 72931/10 avsnitt 93.

⁸⁶ V.D. og andre mot Russland [J] 2019, nr. 72931/10 avsnitt 92.

⁸⁷ V.D. og andre mot Russland [J] 2019, nr. 72931/10 avsnitt 8 og 92.

lenge, og har oppnådd en slik tilknytning til barnet at de har klagerett, vil det være tale om et slikt familieliv".⁸⁸ I den konkrete saken hadde fosterforeldrene først vært besøkshjem for barnet i omtrent ett år, og deretter vært fosterforeldre for barnet fra april 2009 til februar 2014.⁸⁹ Høyesterett anerkjenner her EMDs utgangspunkt om at det kan oppstå et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldre og barn. Høyesterett foretar deretter en konkret vurdering av sakens forhold, og konkluderer med at det foreligger et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Høyesteretts tilslutning sikrer her en rettslig forankring av utgangspunktet om at det kan oppstå et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

I HR-2022-729-A kommer Høyesterett enstemmig frem til den konklusjon at det er etablert et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Høyesterett begrunner dette med at:

"[...] barnet kom til fosterforeldrene bare noen timer etter fødselen. Hun har tilbragt de viktige første leveårene i familien, og har nå bodd der i snart tre år og dermed i hele sitt liv. Fosterforeldrene har vært hennes primære omsorgspersoner siden hun ble født. Det er enighet om at hun er godt integrert i familien og nært knyttet til fosterforeldrene og deres to barn, som hun oppfatter som sine søsken. Jeg legger til grunn at det er utviklet nære følelsesmessige bånd mellom fosterforeldrene og barnet".⁹⁰

Denne uttalelsen illustrerer at Høyesterett benytter de elementene som kan utledes av Moretti og Benedetti mot Italia fra 2012⁹¹, noe som styrker momentenes generelle karakter.

I HR-2022-729-A måtte Høyesterett ta stilling til hvorvidt den "juridiske risikoen" om at en fosterhjemsplassing kun er midlertidig, avskjærer fosterforeldrene fra å etablere et familieliv med barnet. Høyesterett viser til EMDs dom Jessica Marchi mot Italia fra 2017⁹² avsnitt 58, der EMD la vekt på at klagerne hadde akseptert en "juridisk risiko" ved ta vare på barnet i påvente av behandling av adopsjonssøknaden.⁹³ Barnet ble flyttet etter et år hos klagerne, og

⁸⁸ HR-2016-1111-A avsnitt 51.

⁸⁹ HR-2016-1111-A avsnitt 2 og 3.

⁹⁰ HR-2022-729-A avsnitt 66.

⁹¹ Moretti og Benedetti mot Italia [J] 2010, nr. 16318/07.

⁹² Jessica Marchi mot Italia [J], 2017, nr. 54978/17. Avgjørelsen er ikke tilgjengelig på engelsk. Jeg benytter derfor gjengivelse av avsnitt 58 fra HR-2022-729-A.

⁹³ HR-2022-729-A avsnitt 68.

EMD kom etter en helhetsvurdering frem til at det ikke forelå et familieliv mellom klagerne og barnet.⁹⁴

Høyesterett vurderer det slik at den "juridiske risikoen" ikke har særlig betydning for spørsmålet om det eksisterer et familieliv etter artikkel 8 nr. 1 i denne konkrete saken, men at det kan ha betydning ved forholdsmessighetsvurderingen etter artikkel 8 nr. 2.⁹⁵ Jeg tolker Høyesteretts uttalelse dithen at den juridiske risikoen ved fosterhjems plasseringen ikke i seg selv utgjør en skranke for dannelsen av et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Det at en fosterhjems plassering er ment å være midlertidig, skal motvirke etableringen av et familieliv – ikke avskjære anerkjennelsen av et familieliv som allerede har oppstått.

Redegjørelsen ovenfor illustrerer at det kan oppstå et beskyttelsesverdige *de facto* familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Anerkjennelsen av et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet er svært skjønsmessig – det er ingen automatikk i at relasjonen anses som beskyttelsesverdige. Av *Moretti og Benedetti mot Italia* fra 2012⁹⁶ kan det utledes at barnets alder ved plasseringen, plasseringens varighet og barnets tilknytning til fosterfamilien er sentrale momenter for vurderingen.

Momentet om barnets alder vil være et relevant vurderingsmoment. Tilknytningsvurderingen ved tilbakeføring av barnet etter omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-21 har flere likhetstrekk med vurderingen av om det foreligger et *de facto* familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Sandberg argumenterer for at "Størst fare for at tilbakeflyttingen skal påføre barnet skade, er det der barnet har sin primære tilknytning til fosterforeldrene".⁹⁷ Dersom barnet har vært plassert hos fosterforeldrene siden det var baby, vil barnets primære tilknytning være fosterforeldrene.⁹⁸ Dette kan ha overføringsverdi til momentet om barnets alder ved plasseringen. I *Moretti og Benedetti mot Italia* fra 2012⁹⁹ var barnet kun én måned ved plasseringens start, og EMD legger vekt på at fosterforeldrene hadde vært der gjennom barnets "first important stages of [...] life".¹⁰⁰ EMD konstaterte på denne bakgrunn at det eksisterte et beskyttelsesverdige familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Yngre barn vil

⁹⁴ HR-2022-729-A avsnitt 68.

⁹⁵ HR-2022-729-A avsnitt 69.

⁹⁶ *Moretti og Benedetti mot Italia* [J] 2010, nr. 16318/07.

⁹⁷ Sandberg (2003) s. 219.

⁹⁸ Sandberg (2003) s. 219.

⁹⁹ *Moretti og Benedetti mot Italia* [J] 2010, nr. 16318/07.

¹⁰⁰ EMDs gjengivelse av *Moretti og Benedetti mot Italia* [J] 2010, nr. 16318/07 avsnitt 49-50 i *Paradiso og Campanelli mot Italia* [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 149.

av naturlige årsaker være mer avhengig av sine omsorgspersoner enn eldre barn, og denne avhengigheten vil skape en sterk tilknytning til omsorgspersonene. Dette tilsier at dersom barnet tilbringer sine første leveår sammen med fosterforeldrene, vil dette tale i retning av at det foreligger et *de facto* familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

Momentet om plasseringens varighet vil være sentralt i vurderingen. Det tar tid å etablere en tilknytning som tilsvarer "genuine personal ties". Det er ikke hensiktsmessig å oppstille et minimumskrav for plasseringens varighet, da plasseringens varighet og relasjonens kvalitet må ses i sammenheng. Dette utgangspunktet støttes ytterligere av EMDs uttalelse om at det er relasjonens kvalitet, og ikke lengde, som er avgjørende.¹⁰¹ I Kopf og Liberda mot Østerrike fra 2012¹⁰² hadde barnet bodd hos fosterforeldrene i 46 måneder, og i Moretti og Benedetti mot Italia fra 2012¹⁰³ hadde barnet bodd hos fosterforeldrene i 19 måneder. Dette ble ansett som tilstrekkelig varighet for å etablere et familieliv. Til sammenligning ble ikke 8 måneder ansett som tilstrekkelig i Paradiso og Campanelli mot Italia fra 2017.¹⁰⁴ Saken omhandler surrogati, men EMDs argumenter vil likevel være relevante, da det ikke eksisterte biologiske eller rettslige bånd mellom klagerne og barnet. Dette tilsier at det kreves en viss tid før tilstrekkelig tilknytning oppstår.

Momentet om barnets tilknytning til fosterforeldrene vil være svært skjønnsmessig. Det vil ikke være hensiktsmessig å oppstille generelle retningslinjer for barnets tilknytning, da tilknytning er individuelt. Spesialister vil mest sannsynlig kunne bidra med kartleggingen av barnets tilknytning til fosterforeldrene. I HR-2022-729-A la Høyesterett vekt på at barnet var "[...] nært knyttet til fosterforeldrene og deres to barn, som hun oppfatter som sine søsken".¹⁰⁵ Det faktum at barnet hadde knyttet seg til hele fosterfamilien, trakk i retning av at det hadde oppstått et *de facto* familieliv. Det sentrale i vurderingen av barnets tilknytning til fosterforeldrene må være tilknytningens kvalitet.

Momentene redegjort for ovenfor må inngå i en konkret, skjønnsmessig helhetsvurdering. Det avgjørende må være om det foreligger "genuine personal ties" mellom fosterforeldrene og barnet, hvor momenter som varighet og kvalitet vil være av stor betydning.

¹⁰¹ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 153.

¹⁰² Kopf og Liberda mot Østerrike [J], 2012, nr. 1598/06.

¹⁰³ Moretti og Benedetti mot Italia [J] 2010, nr. 16318/07.

¹⁰⁴ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12.

¹⁰⁵ HR-2022-729-A avsnitt 66.

3.4 Har arbeidsforholdet betydning for muligheten til å danne familieliv?

I de tilfeller der barneverntjenesten er involvert i fosterhjems plasseringen, vil det være en avtale mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten.¹⁰⁶ Denne avtalen regulerer partenes forpliktelser, herunder fosterforeldrenes krav på godtgjørelse. Det eksisterer dermed en form for arbeidsforhold mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten. På denne bakgrunn oppstår spørsmålet om dette arbeidsforholdet kan få betydning for etableringen av et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

Jeg har ikke funnet noen eksempler på at EMD har vektlagt arbeidsforholdet i vurderingen av om det eksisterer et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. I relasjon til privatliv etter EMK artikkel 8 har EMD uttalt at:

"Respect for private life must also comprise to a certain degree the right to establish and develop relationships with other human beings. [...] There appears, furthermore, to be no reason of principle why this understanding of the notion of 'private life' should be taken to exclude activities of a professional or business nature since it is, after all, in the course of their working lives that the majority of people have a significant, if not the greatest, opportunity of developing relationships with the outside world".¹⁰⁷

Denne uttalelsen fra EMD tilsier at relasjoner som oppstår i forbindelse med en arbeidssituasjon, kan anses som en beskyttelsesverdig del av privatlivet. Dette kan ha overføringsverdi til spørsmålet om arbeidsforholdet har noen betydning for etableringen av et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

Arbeidsforholdet mellom barneverntjenesten og fosterforeldrene utgjør bare grunnlaget for muligheten til å danne et familieliv. Hvorvidt det oppstår et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet, beror på flere faktorer. Etter min mening bør ikke det faktum at det eksisterer et arbeidsforhold mellom barneverntjenesten og fosterforeldrene avskjære muligheten for anerkjennelse av et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

¹⁰⁶ Forskrift 18. desember 2003 nr. 1659 om fosterhjem § 6.

¹⁰⁷ Niemietz mot Tyskland [J], 1992, nr. 13710/88 avsnitt 29.

3.5 Oppsummering

Redegjørelsen ovenfor illustrerer at familiebegrepet har større omfang og rekkevidde enn en naturlig språklig forståelse av ordlyden skulle tilsi. Både nasjonal og internasjonal rettspraksis anerkjenner at det kan oppstå et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet etter EMK artikkel 8 nr. 1. Hvorvidt det foreligger et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet vil bero på en konkret vurdering, der flere momenter vil kunne tillegges betydning.

Rett til respekt for familielivet er en gjensidig rettighet. Dette vil si at fosterforeldrene har rett til respekt for familielivet med barnet, og barnet har rett til respekt for familielivet med fosterforeldrene. Dette vil ha betydning for den videre fremstillingen, der jeg vil undersøke hvilken betydning et anerkjent familieliv får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker.

4 Familielivets betydning for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg behandle problemstillingen om hvilken betydning et anerkjent familieliv får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker. Den videre fremstillingen forutsetter at det foreligger et anerkjent og beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

Konsekvensen av et anerkjent familieliv etter EMK artikkel 8 nr. 1 er at familielivet i utgangspunktet er vernet mot inngrep fra myndighetene, som følge av myndighetenes negative forpliktelser etter EMK.¹⁰⁸ Dette tilsier at barneverntjenesten i utgangspunktet ikke kan gripe inn i barnets familieliv med fosterforeldrene. EMK artikkel 8 nr. 2 åpner imidlertid for inngrep i familielivet dersom inngrepet har hjemmel i lov, ivaretar et legitimt hensyn og er nødvendig i et demokratisk samfunn for å oppnå det legitime hensynet.¹⁰⁹ Lovskravet har to sider – det må ha hjemmel i nasjonal lovgivning¹¹⁰, og det stilles krav til hjemmelens klarhet, tilgjengelighet og forutsigbarhet.¹¹¹ EMK artikkel 8 nr. 2 oppstiller en uttømmende oppramsing av hensyn som anses legitime etter konvensjonen. For denne problemstillingen vil formålet om å "beskytte andres rettigheter og friheter" være aktuelt, da inngrep i barnets familieliv med fosterforeldrene vil være begrunnet i foreldrenes rett til respekt for sitt familieliv med barnet. Vilkåret om at inngrepet må være nødvendig i et demokratisk samfunn innebærer at inngrepet må møte "a pressing social need"¹¹² og være proporsjonalt i relasjon til det legitime hensynet.¹¹³ Konvensjonsstatene har en viss skjønnsmargin ved vurderingen av om inngrepet er nødvendig.¹¹⁴

Konvensjonsstatenes adgang til å gjøre inngrep i konvensjonsrettighetene er et omfattende tema, og redegjørelsen ovenfor er ikke inngående. Det faller utenfor problemstillingens

¹⁰⁸ Kjølbro (2020) s. 837.

¹⁰⁹ Kjølbro (2020) s. 837.

¹¹⁰ Kjølbro (2020) s. 837.

¹¹¹ Kjølbro (2020) s. 839.

¹¹² Dudgeon mot Storbritannia [P] 1981, nr. 7525/76, avsnitt 51.

¹¹³ Dudgeon mot Storbritannia [P] 1981, nr. 7525/76, avsnitt 53.

¹¹⁴ Kjølbro (2020) s. 852.

rekkevidde å undersøke i hvilken grad myndighetenes inngrep i barnets familieliv med fosterforeldrene er legitimt etter EMK artikkel 8 nr. 2. Problemstillingen begrenses til å undersøke hvilken betydning et anerkjent familieliv med fosterforeldrene får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker.

For å redegjøre for problemstillingen vil jeg ta utgangspunkt i to barnevernrettslige situasjoner: tilbakeføring av barnet til foreldrene og flytting av barnet til et annet fosterhjem. Disse to situasjonene fører til at fosterhjemsplasseringen blir truet.

Jeg vil behandle barnets tilbakeføring til foreldrene og flytting til et annet fosterhjem i relasjon til tre typer fosterhjemsplasseringer. Første fosterhjemsplassering er der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet og plassert barnet i et fosterhjem. Andre fosterhjemsplassering er der barnet er frivillig plassert i et fosterhjem som følge av hjelpetiltak. Tredje fosterhjemsplassering er der foreldrene selv har plassert barnet i et fosterhjem uten barneverntjenestens innblanding. Disse tre fosterhjemsplasseringene har flere likhetstrekk, men er likevel regulert på ulik måte i barnevernloven.

I det følgende vil jeg først redegjøre for barnets materielle rettigheter i de ovennevnte fosterhjemsplasseringene, og deretter vil jeg behandle barnets prosessuelle rettigheter kort. Jeg vil benytte begreper som "rettssikkerhet", "rettssikkerhetsrisiko", "rettssikkerhetsposisjon" og "rettssikkerhetsgaranti" i redegjørelsen. Med dette sikter jeg særlig til hvorvidt de materielle og prosessuelle reglene tar hensyn til barnets anerkjente familieliv med fosterforeldrene.

4.2 Plassering av barnet utenfor hjemmet som følge av omsorgsovertakelse

4.2.1 Generelt om omsorgsovertakelse

Barnevernloven oppstiller flere grunnlag for omsorgsovertakelse. Ordinær omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12 første ledd er særlig aktuelt der det foreligger mangler ved foreldrenes omsorgsevne. En frivillig plassering kan etter barnevernloven § 4-8 andre og tredje ledd omgjøres til en omsorgsovertakelse.¹¹⁵ Omsorgsovertakelse etter § 4-8

¹¹⁵ Stang (2007) s. 256.

andre ledd kan besluttes dersom flytting av barnet vil føre til en situasjon eller risiko som nevnt i § 4-12. Omsorgsovertakelse etter § 4-8 tredje ledd kan besluttes selv om vilkårene etter § 4-12 ikke foreligger, dersom plasseringen har vart i mer enn to år og barnet har fått en slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering må antas at flyttingen kan føre til alvorlige problemer for barnet.

4.2.2 Tilbakeføring av barnet til foreldrene

Det følger av barnevernloven § 4-21 at fylkesnemnda skal oppheve et vedtak om omsorgsovertakelse når det er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Begrunnelsen for dette er utgangspunktet om at barn skal vokse opp hos sine foreldre.¹¹⁶ Barnevernloven regulerer ikke hva som menes med "forsvarlig omsorg", men øvrige rettskilder trekker i retning av at kravet til foreldrenes omsorgsevne er strengere ved tilbakeføring av barnet enn ved den opprinnelige omsorgsovertakelsen.¹¹⁷ Denne tolkningen harmonerer med utgangspunktet om å unngå at barnet blir tilbakeført til sine foreldre, for deretter at barneverntjenesten kort tid etterpå på nytt overtar omsorgen for barnet.¹¹⁸ Dette vil sikre barnet stabilitet i omsorgssituasjonen.

Det såkalte "tilknytningsunntaket" i § 4-21 første ledd andre punktum er utgangspunktet for problemstillingen. Bestemmelsen legger til grunn at vedtak om omsorgsovertakelse skal ikke oppheves dersom barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med det det mildeste inngreps prinsipp.¹¹⁹ Kun i de tilfeller der det vil føre til "alvorlige problemer" for barnet om det blir tilbakeført til sine foreldre, vil barnets familieliv med fosterforeldrene trumfe barnets familieliv med foreldrene. Dette er begrunnet i at gjenforeningsmålsetningen står sentralt ved en omsorgsovertakelse.¹²⁰ Dette kan tale i retning av at barnets familieliv med fosterforeldrene må være av høyere kvalitet sammenlignet med barnets familieliv med foreldrene, før det anses beskyttelsesverdig etter barnevernloven.

¹¹⁶ Ot. prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven) s. 54.

¹¹⁷ Sandberg (2003) s. 194.

¹¹⁸ Olsson mot Sverige (nr. 1) [P] 1988, nr. 10465/83 avsnitt 76.

¹¹⁹ Bendiksen og Haugli (2021) s. 318.

¹²⁰ HR-2020-1788-A avsnitt 57.

Ordlyden av "alvorlige problemer" tilsier at det oppstilles en viss terskel for hva som skal anses som urettmessig flytting av barnet. I forarbeidene er det lagt til grunn at det er ønskelig at barnet flytter tilbake til foreldrene også i tilfeller der barnet i en tid har vært plassert utenfor hjemmet.¹²¹ Dermed må det stilles "[...] visse krav til karakteren av de problemer som et barn vil oppleve i forbindelse med en tilbakeflytting. [...] I uttrykket 'alvorlige problemer' ligger en garanti for at det foretas både en kortsiktig og langsiktig vurdering".¹²² Høyesterett har tilsluttet seg dette utgangspunktet, og har lagt til grunn at bestemmelsen "[...] retter seg mot alvorlige vansker over tid, som klart overstiger den uro og bekymring som de fleste barn vil føle ved skifte av omsorgsbasis".¹²³

Barnevernloven § 4-21 første ledd andre punktum presiserer at omsorgsovertakelsen ikke skal oppheves dersom det etter en samlet vurdering "kan" føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet. Denne formuleringen tilsier at det må foretas en skjønnsmessig vurdering, der særlig hensynet til barnets beste etter barnevernloven § 4-1 må tillegges vekt.¹²⁴

Utgangspunktet om en skjønnsmessig vurdering støttes videre i nyere rettspraksis, der Høyesterett har uttalt at "For å avgjøre om barnets tilknytning kan være til hinder for tilbakeføring, må det foretas en bred og grundig vurdering hvor ulike faktorer kan være av betydning".¹²⁵ Deretter nevner Høyesterett flere relevante momenter, herunder barnets alder ved omsorgsovertakelsen, utvikling i omsorgsperioden, tidsaspektet i fosterhjemmet, forholdet til fosterhjemmet og miljøet rundt, barnets relasjon til de biologiske foreldrene og foreldrenes omsorgsevne og samarbeidsvilje.¹²⁶ Høyesterett presiserer imidlertid:

"[...] det avgjørende vil være om det – til tross for et mål om gjenforening og at barnet som utgangspunkt skal vokse opp hos sine biologiske foreldre – foreligger en reell fare for skadevirkninger av betydning på sikt, slik at det er til barnets beste at vedtaket om omsorgsovertakelse ikke oppheves".¹²⁷

Fra et overordnet synspunkt vil vurderingen av om det foreligger et beskyttelsesverdige familieliv mellom barnet og fosterforeldrene i stor grad samsvare med vurderingen av om barnet har tilknytning til mennesker og miljø der det er. Et beskyttelsesverdige familieliv

¹²¹ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) s. 55.

¹²² Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) s. 55.

¹²³ HR-2020-1788-A avsnitt 58.

¹²⁴ Bendiksen og Haugli (2021) s. 255.

¹²⁵ HR-2020-1788-A avsnitt 60.

¹²⁶ HR-2020-1788-A avsnitt 57.

¹²⁷ HR-2020-1788-A avsnitt 60.

forutsetter en genuin tilknytning, og en genuin tilknytning fører til mye av det som utgjør et beskyttelsesverdig familieliv. Høyesteretts oppramsing av momenter i den skjønnsmessige tilknytningsvurderingen har derfor flere likhetstrekk med de momentene som er relevante for vurderingen av om det foreligger et *de facto* familieliv.

Tilknytningsunntaket i barnevernloven § 4-21 er den bestemmelsen i barnevernloven som i høyest grad hensyntar et familieliv mellom fosterforeldrene og barnet. Dette har betydning for barnets rettslige stilling, ettersom barnet ikke selv har mulighet til å beslutte at det ønsker å fortsette å bo hos fosterforeldrene. Barnets tilknytning til fosterforeldrene kan føre til at barnet får bli boende hos fosterforeldrene. Dette illustrerer at foreldrenes rett til respekt for sitt familieliv med barnet tilsidesettes til fordel for hensynet til barnets beste.

Tilknytningsunntaket illustrerer dermed at et anerkjent familieliv etter EMK artikkel 8 får rettslig betydning for barnets situasjon i barnevernssaker.

4.2.3 Flytting av barnet

Stabilitet i omsorgssituasjonen er helt essensielt for barnets utvikling. Dette utgangspunktet tilsier at det må utvises forsiktighet med å flytte barnet. Barnevernloven § 4-17 legger til grunn at barneverntjenesten kun kan flytte barnet dersom endrede forhold gjør det nødvendig, eller dersom det må anses til det beste for barnet. Det kan utledes av rettspraksis at flytting etter § 4-17 forutsetter at barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet etter § 4-8 eller § 4-12.¹²⁸

Barneverntjenesten kan beslutte flytting dersom det må anses til det beste for barnet. Dette vilkåret henviser til § 4-1 om hensynet til barnets beste, der det blant annet fremheves at det skal legges vekt på å gi barnet stabilitet og kontinuitet i omsorgen. Flytting vil som utgangspunkt ikke bidra til stabilitet og kontinuitet i omsorgen, noe som tilsier at flytting fra fosterforeldrene ikke vil være til barnets beste. I de tilfeller det har oppstått et beskyttelsesverdig familieliv med fosterforeldrene, tolker jeg det dithen at det vil kreves relativt klare indikasjoner på at det er til barnets beste å flytte til et nytt fosterhjem.

Barneverntjenesten kan beslutte flytting dersom endrede forhold gjør det nødvendig. Det må vurderes konkret hva som utgjør et endret forhold i den aktuelle saken. Begrepet "nødvendig"

¹²⁸ Rt. 1996 s. 1804 s. 1806.

tilsier at mindre inngripende tiltak må ha vært prøvd ut før flytting besluttes. Dette utgangspunktet vil ivareta barnets rett til familieliv med fosterforeldrene til en viss grad.

I LG-2021-73565 uttalte lagmannsretten at "Vurderingen som skal gjøres etter barnevernloven § 4-17 er i praksis en ren vurdering av barnets beste".¹²⁹ Dette tilsier at det vurderingen av om barnet skal flyttes fra fosterhjemmet beror på en skjønnsmessig helhetsvurdering av om det vil være til barnets beste. I LH-2003-14050 uttalte lagmannsretten "Ved langvarig og nær tilknytning til fosterhjemmet, bør flytting av barnet bare besluttes når dette fremstår som det klart beste alternativet for barnet".¹³⁰ Dette tilsier at det oppstilles en relativ høy terskel før det anses til barnets beste å flytte fra fosterhjemmet i de tilfeller der det eksisterer et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

Ved tilbakeføring av barnet til foreldrene etter § 4-21, vil foreldrenes interesse i et familieliv med barnet og barnets interesse i et familieliv med foreldrene være et relevante hensyn som må tillegges vekt. Dette vil imidlertid ikke aktualiseres ved flytting av barnet til et annet fosterhjem. Etter min mening tilsier dette at terskelen burde være høyere ved flytting av barnet til et nytt fosterhjem, sammenlignet med tilbakeføring av barnet til foreldrene. Dette er imidlertid forutsatt at det ikke foreligger konkrete forhold ved fosterforeldrenes omsorgsevne eller barnets situasjon som tilsier at det er til barnets beste å flytte.

Barnevernloven § 4-17 skal forhindre ubegrunnede flyttinger av barnet, noe som til en viss grad vil fungere som en rettssikkerhetsgaranti for barnets familieliv med fosterforeldrene. Det er imidlertid usikkert i hvilken grad barneverntjenesten tar hensyn til et anerkjent familieliv med fosterforeldrene i vurderingen av om flyttingen er til barnets beste.

¹²⁹ LG-2021-73565.

¹³⁰ LH-2003-14050.

4.3 Plassering av barnet utenfor hjemmet som følge av frivillig hjelpetiltak

4.3.1 Generelt om frivillig hjelpetiltak

Dersom ordinære hjelpetiltak etter § 4-4 andre ledd ikke er tilstrekkelig, kan barneverntjenesten "formidle plass" i fosterhjem etter § 4-4 sjette ledd. Dette anses ikke som en omsorgsovertakelse, kun en plassering der foreldrene fremdeles har full bestemmelsesrett over barnet.¹³¹ Det er en forutsetning for frivillig plassering at foreldrene samtykker.¹³²

Ettersom foreldrene har full bestemmelsesrett over barnet ved en frivillig plassering – med de begrensninger barnevernloven åpner for på nærmere vilkår – er barneverntjenestens kontrollmekanismer mer begrenset. Dette vil kunne ha betydning for barnets rettssikkerhetsposisjon i barnevernssaker.

I forarbeidene beskrives § 4-4 sjette ledd som et "ekstraordinært hjelpetiltak".¹³³ Dette har en side til det minste inngreps prinsipp og det biologiske prinsipp; mindre inngripende tiltak som forhindrer at barnet blir flyttet ut av hjemmet skal forsøkes først.¹³⁴

Ved plassering av barnet utenfor hjemmet som følge av frivillig hjelpetiltak, vil begrepet "flytting" i utgangspunktet omfatte alle typer flytting fra fosterhjemmet, også flytting tilbake til foreldrene. For å skape en oversiktlig fremstilling vil jeg likevel skille mellom tilbakeføring til foreldrene og flytting til et annet fosterhjem.

4.3.2 Tilbakeføring av barnet til foreldrene

Ettersom foreldrene ved frivillige hjelpetiltak har full bestemmelsesrett over barnet, og hjelpetiltaket forutsetter foreldrenes samtykke, kan foreldrene som utgangspunkt beslutte at barnet skal tilbakeføres på ethvert tidspunkt av plasseringen.

En frivillig plassering etter § 4-4 sjette ledd er ment å være kortvarig. Dette kan utledes av ordlyden, ved at dersom det forutsettes at foreldrene "i lengre tid" ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, bør det vurderes om barneverntjenesten med en gang skal fatte vedtak om

¹³¹ Bendiksen og Haugli (2021) s. 244-255.

¹³² Bendiksen og Haugli (2021) s. 236.

¹³³ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) side 107.

¹³⁴ Stang (2007) s. 244.

omsorgsovertakelse etter § 4-12. Befringutvalget foreslo at frivillig plassering utenfor hjemmet maksimalt bør ha en varighet på inntil seks måneder.¹³⁵ Selv om forslaget ikke ble vedtatt, anser jeg det likevel som veiledende for hva som anses å oppfylle lovens krav om midlertidighet ved frivillig plassering. Befringutvalgets synspunkt kan videre være en indikator på hvor lang tid det tar for et barn å knytte seg til sine fosterforeldre.

Når det har oppstått et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet, vil foreldrenes ubetingede adgang til å kreve barnet tilbakeført utgjøre en risiko for barnets rettssikkerhet.

Barnevernlovens oppfordring om at barneverntjenesten bør vurdere omsorgsovertakelse dersom det forutsettes at plasseringen vil vare "i lengre tid", vil fungere som en kontrollmekanisme. Dette vil ivareta hensynet til stabilitet i omsorgssituasjonen, ved at barneverntjenesten får mulighet til å kontrollere plasseringens varighet og eventuell flytting av barnet. Barnevernloven § 4-4 sjette ledd andre punktum ivaretar dermed barnets rettssikkerhet ved frivillige plasseringer, ved å pålegge barneverntjenesten et perspektiv som hensyntar barnets fremtidige situasjon.

Ved frivillig plassering etter § 4-4 sjette ledd, oppstiller barnevernloven ingen direkte rettssikkerhetsgarantier som ivaretar barnets familieliv med fosterforeldrene. Til sammenligning er tilknytningsunntaket etter § 4-21 en slik rettssikkerhetsgaranti ved ordinær omsorgsovertakelse. Tilknytningsunntaket kan være aktuelt ved frivillig plassering, men det forutsettes at det fattes vedtak om omsorgsovertakelse først. En frivillig plassering kan omgjøres til en ordinær omsorgsovertakelse dersom vilkårene i § 4-12 er oppfylt. Hvis foreldrene da ønsker tilbakeføring, kan tilknytningsunntaket anvendes. Etter min mening tilsier rimelighetshensyn at tilknytningsvurderingen må baseres på hele tidsperioden barnet har vært plassert hos fosterforeldrene.

En frivillig plassering kan også omgjøres til en omsorgsovertakelse selv om vilkårene i § 4-12 ikke er oppfylt. Barnevernloven § 4-8 tredje ledd oppstiller adgang for barneverntjenesten til å treffe vedtak om omsorgsovertakelse selv om vilkårene etter § 4-12 ikke er til stede, dersom plasseringen har vart i mer enn to år, og barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering må antas at flyttingen kan føre til alvorlige

¹³⁵ NOU 2001: 12 Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer s. 237-238.

problemer for barnet. Denne hjemmelen for omsorgsovertakelse har tilsvarende ordlyd som tilknytningsunntaket i § 4-21 første ledd.

Omsorgsovertakelse etter § 4-8 tredje ledd legger avgjørende vekt på hensynet til barnets beste, særlig hensynet til stabilitet, trygghet og kontinuitet i omsorgen.¹³⁶ Konsekvensen av dette er at foreldrenes rett til familieliv med barnet tilsidesettes til fordel for barnets familieliv med fosterforeldrene. Omsorgsovertakelse etter § 4-8 tredje ledd fungerer dermed som en rettssikkerhetsgaranti som sikrer barnets familieliv med fosterforeldrene. Hensynet til sammenheng i regelverket tilsier at foreldrene ikke kan kreve tilbakeføring etter § 4-21, da vilkårene er tilsvarende vilkårene i § 4-8 tredje ledd.

Rettsikkerhetsgarantien som følger av § 4-8 tredje ledd forutsetter at plasseringen har vart i minst to år. Dette kan tilsi at barnevernloven ikke anser relasjonen mellom fosterforeldrene og barnet som beskyttelsesverdig før etter to år. Det oppstilles ingen minimumsperiode etter tilknytningsunntaket i § 4-21, selv om fosterhjemsplassingens varighet er et moment i tilknytningsvurderingen.¹³⁷ Det oppstilles heller ingen minimumsperiode ved vurderingen av om det foreligger et beskyttelsesverdig familieliv etter EMK artikkel 8, da det er relasjonens kvalitet som er avgjørende.¹³⁸ Dette innebærer at det kan oppstå et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet før det er gått to år. Barnevernloven § 4-8 tredje ledd tar imidlertid ikke hensyn til dette, da toårsfristen fremstår som et absolutt krav. Dette utgjør en rettssikkerhetsrisiko for barnets rettslige situasjon, da barnevernloven tillater at foreldrene uforhindret kan gripe inn i et konvensjonsbeskyttet familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

4.3.3 Flytting av barnet

Ettersom foreldrene ved frivillige hjelpetiltak har full bestemmelsesrett over barnet, kan foreldrene i utgangspunktet beslutte at barnet skal flytte til et annet fosterhjem.

Til tross for at en plassering etter § 4-4 sjette ledd er frivillig og avhengig av foreldrenes samtykke, åpner barnevernloven for mer inngripende tiltak på nærmere vilkår. Dersom barnets foreldre ønsker å flytte barnet til et annet fosterhjem, kan barneverntjenesten beslutte

¹³⁶ Stang (2007) s. 257-258.

¹³⁷ HR-2020-1788-A avsnitt 60.

¹³⁸ Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], 2017, nr. 25358/12 avsnitt 153.

forbud mot flytting av barnet opptil tre måneder etter barnevernloven § 4-8 første ledd. Dette forutsetter imidlertid at det ikke er rimelig grunn for flyttingen, eller at flyttingen kan være til skade for barnet. Vilkåret om at det ikke er rimelig grunn for flyttingen vil i hovedsak være aktuelt ved flytting av barnet fra et fosterhjem til et annet, ettersom foreldreinteressen i å få barnet tilbakeført vil anses som en rimelig grunn.

I forarbeidene er det lagt til grunn at et flytteforbud er særlig aktuelt der plasseringen har vart i lengre tid.¹³⁹ Dette begrunnes i hensynet til barnets beste, særlig av hensyn til å sikre stabilitet i barnets omsorgssituasjon. Dersom plasseringen har vart så lenge at det har oppstått et beskyttelsesverdig familieliv, vil et pålegg om å flytte til et nytt fosterhjem være inngripende i barnets rettssfære. Et flytteforbud vil sikre barnet stabilitet i flytteprosessen, da barneverntjenesten skal legge til rette for at flyttingen skjer med minst mulig ulempe for barnet.¹⁴⁰ Samtidig vil flytteforbudet gi barneverntjenesten tid og mulighet til å overveie om det skal fattes vedtak om omsorgsovertakelse.¹⁴¹ Et flytteforbud vil fungere som en midlertidig rettssikkerhetsgaranti for barnets rett til respekt for familielivet med fosterforeldrene.

Et flytteforbud vil anses som et relativt inngripende tiltak i foreldrenes rett til familieliv med barnet, ettersom forutsetningen for plasseringen er frivillig samtykke. Til tross for dette er ikke vilkårene for et midlertidig flytteforbud særlig strenge – det er eksempelvis ikke noe krav om at foreldrene mangler omsorgsevne.¹⁴² I forarbeidene er det uttalt at "Både atskillelsen og den omstendighet at barnet vil ha etablert kontakt med et nytt miljø, kan gjøre det begrunnet å utsette tilbakeføringen av hensyn til barnet".¹⁴³ Denne uttalelsen illustrerer at barnets tilknytning til fosterhjemmet vil være sentralt ved vurderingen et flytteforbud.

Et flytteforbud vil kun være en midlertidig rettssikkerhetsgaranti for barnets rett til respekt for familieliv med fosterforeldrene. Dersom vilkårene for omsorgsovertakelse ikke er til stede, vil barnevernets muligheter til å forhindre flyttingen være begrenset. Dette utgjør en rettssikkerhetsrisiko for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker.

¹³⁹ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) side 109.

¹⁴⁰ Barnevernloven § 4-8 første ledd siste punktum.

¹⁴¹ NOU 1985: 18 Lov om sosiale tjenester mv. s. 153 og Stang (2007) s. 255.

¹⁴² Stang (2007) s. 255.

¹⁴³ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) side 109.

4.4 Privat fosterhjems plassering

4.4.1 Generelt

Barneloven § 30 første og andre ledd legger til grunn at foreldreansvaret medfører en bestemmelsesrett, bestemmelsesplikt og omsorgsplikt overfor barnet. Foreldreansvaret innebærer dermed at foreldrene selv kan velge å plassere barnet hos andre personer midlertidig – såkalt privat fosterhjems plassering. Barnevernloven regulerer ikke direkte adgangen til privat fosterhjems plassering, men § 4-7 første ledd oppstiller adgang for barneverntjenesten til å godkjenne plasseringsstedet dersom foreldrene ikke kan sies å ha den "daglige omsorgen" for barnet og plasseringen varer mer enn to måneder. Bestemmelsen henviser videre til § 4-3, om barneverntjenestens rett og plikt til å foreta undersøkelser. Det følger av § 4-3 første ledd at dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter barnevernloven kapittel 4, skal barneverntjenesten snarest undersøke forholdet. Foreldrene har dermed ingen plikt til å melde ifra til barneverntjenesten om privat fosterhjems plassering, og kun dersom det er "rimelig grunn" til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter barnevernloven kapittel 4, vil barneverntjenestens undersøkelsesplikt aktualiseres.

4.4.2 Tilbakeføring av barnet til foreldrene

Barnevernloven § 4-8 andre og tredje ledd kommer til anvendelse også der barnet er plassert utenfor hjemmet av foreldrene. Dette innebærer at barnets rettssikkerhetsgarantier ved privat fosterhjems plassering til en viss grad vil være sammenfallende med rettssikkerhetsgarantiene der barnet er frivillig plassert som følge av hjelpetiltak. Se derfor punkt 4.3.2 for redegjørelsen av barnevernloven § 4-8.

Utfordringen ved privat fosterhjems plassering er at barneverntjenestens kontrollmekanismer svært begrenset sammenlignet med plassering som følge av omsorgsovertakelse og hjelpetiltak. Dette skyldes som nevnt ovenfor at foreldrene ikke har plikt til å melde fra om privat fosterhjems plassering, slik at barnevernet ikke nødvendigvis får kunnskap om plasseringen. Dette betyr at selv om barneverntjenesten kan fatte vedtak om omsorgsovertakelse også ved privat fosterhjems plassering, er det usikkert om denne rettssikkerhetsgarantien har en reell betydning for barnets rettslige situasjon. Ved privat

fosterhjemsplassing blir derfor barnets prosessuelle rettigheter desto viktigere, da barneverntjenesten ikke nødvendigvis griper inn i situasjonen uoppfordret. Barnet får et større ansvar for å ivareta sin egen rettssikkerhet.

4.4.3 Flytting av barnet

Barnevernloven § 4-8 første ledd om flytteforbud vil være aktuell også ved privat fosterhjemsplassing. Se derfor punkt 4.3.3 for redegjørelsen av flytteforbud.

Vedtak om flytteforbud kan treffes dersom det ikke er rimelig grunn for flyttingen. Ettersom en privat fosterhjemsplassing ikke behøver å skyldes mangler ved foreldrenes omsorgsevne, tilsier dette at terskelen for hva som anses som en rimelig grunn for flyttingen er lavere. Dette vil svekke barnets rettssikkerhetsposisjon, da barnevernet ikke nødvendigvis vil ha grunnlag for å fatte et vedtak om flytteforbud.

I seg selv vil et flytteforbud kun være en midlertidig rettssikkerhetsgaranti for ivaretagelsen av barnets familieliv med fosterforeldrene. Videre svekkes barnets rettssikkerhetsposisjon ved at barneverntjenesten ikke nødvendigvis har kunnskap om plasseringen, slik at de ikke har mulighet til å gripe inn i situasjonen. Da vil foreldrene uforhindret kunne bestemme at barnet skal flyttes til et annet fosterhjem umiddelbart. Barnets prosessuelle rettigheter vil derfor bli særlig viktig for barnets mulighet til å ivareta sin egen rettssikkerhet ved private fosterhjemsplasseringer.

4.5 Oppsummering av barnets materielle rettigheter

Redegjørelsen ovenfor illustrerer at barnets familieliv med fosterforeldrene hensyntas ulikt i de tre fosterhjemsplassingene. Dette får betydning for barnets rettssikkerhet. Barnets rettssikkerhetsposisjon er best ivaretatt der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet. Barnevernloven oppstiller en rettssikkerhetsgaranti i form av tilknytningsunntaket etter § 4-21, som i all hovedsak samsvarer med vurderingen av om det eksisterer et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet.

For plassering som følge av frivillig hjelpetiltak og privat fosterhjemsplassing, er barnets rettssikkerhetsgarantier relativt likt regulert. Barnevernloven § 4-8 kommer til anvendelse for begge fosterhjemsplassingene. Den største forskjellen er at barneverntjenesten ikke

nødvendigvis har kunnskap om den private fosterhjems plasseringen, slik at barnets rettssikkerhetsgarantier blir illusoriske.

4.6 Barnets prosessuelle rettigheter

4.6.1 Generelt

Barnet har to beskyttelsesverdige familieliv; et med fosterforeldrene og et med foreldrene. Beskyttelse av det ene familielivet vil føre til inngrep i det andre familielivet. Barnet står i sentrum av denne konflikten, og det vil være svært inngripende i barnets rettssfære å ikke få ta del i beslutningen om bosted. Prosessuelle rettigheter er helt sentralt for muligheten til å ivareta materielle rettigheter. I forlengelsen av drøftelsen om barnets materielle rettigheter ovenfor, vil det kort redegjøres for barnets prosessuelle rettigheter i barnevernssaker. Redegjørelsen tar for seg barnets rett til medvirkning, barnets prosessuelle rettigheter i nasjonal lovgivning og barnets prosessuelle rettigheter i menneskerettighetskonvensjonene.

4.6.2 Barnets rett til medvirkning

Grunnloven § 104 første ledd slår fast at barn har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling. Barnets rett til medvirkning har således konstitusjonelt vern, noe som styrker barnets rettssikkerhetsposisjon i barnevernssaker. Videre har barnets rett til medvirkning internasjonalt vern gjennom barnekonvensjonen artikkel 12. Barnevernkonvensjonen artikkel 12 om barnets rett til medvirkning må ses i sammenheng med barnekonvensjonen artikkel 3 om barnets beste. Barnekomiteen har uttalt i generell kommentar nr. 12 at artikkel 3 ikke kan anses ivaretatt med mindre artikkel 12 er respektert.¹⁴⁴ Barnets medvirkningsrett følger videre av barnevernloven § 1-6 og § 6-3 første ledd. Ved at barnets rett til medvirkning er hjemlet i flere lovverk, understrekes medvirkningsrettens betydning og omfang.

Barnets rett til medvirkning anerkjenner barnet som et selvstendig individ med egne meninger.¹⁴⁵ Barneverntiltak er ofte begrunnet ut fra barneverntjenestens oppfatning av barnets beste. Dette vil ikke nødvendigvis samsvare med barnets oppfatning, men ettersom

¹⁴⁴ Barnekomiteens Generell kommentar nr. 12 om barnets rett til å bli hørt avsnitt 34.

¹⁴⁵ Sandberg (2020) s. 98.

barn har et særlig behov for beskyttelse, er barneverntjenesten avhengig av å kunne fatte beslutning i strid med barnets oppfatning. Barnets rett til medvirkning omfatter ikke en selvbestemmelsesrett, kun en medbestemmelsesrett.¹⁴⁶

Barnets medvirkningsrett innebærer at barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Alder og modenhet har gjerne en nær sammenheng.

Barnekomiteen har uttalt i generell kommentar nr. 12 at "Modenhet referer til en persons evne til å forstå og vurdere hvilke implikasjoner en sak har. [...] Jo større virkning utfallet av saken har på barnets liv, desto mer relevant er en kompetent vurdering av barnets modenhet".¹⁴⁷

Beslutning om tilbakeføring av barnet til foreldrene eller flytting til et annet fosterhjem har stor betydning for barnets liv, og det er derfor viktig med en grundig vurdering av barnets forståelse av saken. Selv yngre barn vil kunne ha forståelse for hva flytting fra fosterforeldrene innebærer. En vurdering av sakens betydning for barnet og barnets forståelse for saken, vil derfor kunne bidra til at barnets synspunkter tillegges ytterligere vekt. Dette kan styrke barnets rettssikkerhetsposisjon i barnevernssaker.

Barnets medvirkningsrett i barnevernssaker forutsetter at barneverntjenesten er involvert i saken. I private fosterhjemsplasseringer vil ikke nødvendigvis barneverntjenesten ha kunnskap om plasseringen.¹⁴⁸ Dette innebærer at dersom foreldrene beslutter tilbakeføring eller flytting til et nytt fosterhjem, vil barnet i utgangspunktet ikke ha medvirkningsrett eller andre prosessuelle rettssikkerhetsgarantier. Barnet kan selv sende melding til barneverntjenesten, og etter barnevernloven § 4-2 første ledd skal barneverntjenesten snarest, og senest innen en uke, vurdere om meldingen skal følges opp med undersøkelser etter § 4-3. Dersom den private fosterhjemsplasseringen har ført til et anerkjent familieliv mellom fosterforeldrene og barnet, er det sannsynlig at barneverntjenesten ønsker å undersøke dette nærmere. På denne måten kan barnet oppnå medvirkningsrett også i privat fosterhjemsplassering. Barnets mulighet til å involvere barneverntjenesten ved melding forutsetter imidlertid at barnet har kunnskap om dette, noe som er mindre sannsynlig for yngre barn. Barnets mulighet til å oppnå medvirkningsrett blir dermed redusert desto yngre barnet er.

¹⁴⁶ Sandberg (2020) s. 99.

¹⁴⁷ Barnekomiteens Generell kommentar nr. 12 om barnets rett til å bli hørt avsnitt 30.

¹⁴⁸ Se punkt 4.5.

Barnets rett til medvirkning er en viktig rettighet i barnevernssaker, og det vil til en viss grad tillate at barnet ivaretar sin egen rettssikkerhetsposisjon. Barnets medvirkningsrett medfører imidlertid ingen formelle prosessuelle rettigheter.

4.6.3 Barnets prosessuelle rettigheter i nasjonal lovgivning

Lov 20. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) § 2 første ledd bokstav e) legger til grunn at den som "en avgjørelse retter seg mot" eller som "saken ellers direkte gjelder" er part i forvaltningssaken. Videre legger Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 2-1 nr. 1 til grunn at "enhver fysisk person" har partsevne.¹⁴⁹ Som utgangspunkt har derfor alle individer, uavhengig av alder, generelle partsrettigheter i forvaltningssaker og ved saker som føres for domstolen.

Barnets partsrettigheter i barnevernssaker er imidlertid særregulert i barnevernloven. Som konsekvens av dette gjelder ikke de generelle partsreglene i forvaltningsloven og tvisteloven for barn. Det følger av barnevernloven § 6-3 andre ledd at et barn kan opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende etter fylte 15 år, forutsatt at barnet forstår hva saken gjelder. Denne bestemmelsen gir barn over 15 år en prosessuell rettssikkerhetsgaranti ved inngrep i familielivet med fosterforeldrene. Barnet vil da få tilsvarende partsrettigheter som voksne, herunder rett til egen advokat, dokumentinnsyn, kontradiksjonsrett og rett til å klage på vedtak.¹⁵⁰ Eksempelvis vil barnet kunne "klage på et plasseringsvedtak selv om foreldrene, fosterforeldrene og barneverntjenesten er enige om det".¹⁵¹ Denne prosessuelle rettigheten sikrer barn over 15 år en reell mulighet til å ivareta sin rettssikkerhetsposisjon.

I særskilte saker kan barn under 15 år få innvilget partsrettigheter.¹⁵² I rettspraksis er det lagt til grunn at unntaket vil kunne være aktuelt for å "sikre at barnets syn kommer frem i tilfeller der barnevernet og foreldrene har samme syn, mens barnets syn er et annet".¹⁵³ Unntaket har imidlertid et snevert anvendelsesområde.¹⁵⁴ Hovedregelen er derfor at barn under 15 år ikke vil ha tilsvarende partsrettigheter som barn over 15 år. Dette utgjør en risiko for barnets

¹⁴⁹ Selv om barn kan ha partsevne, har mindreårige som utgangspunkt ikke prosessdyktighet, jf. tvisteloven § 2-2 (3). En stedfortreder må da oppnevnes for å føre saken for barnet, jf. tvisteloven § 2-3 første ledd.

¹⁵⁰ Stang (2007) s. 107.

¹⁵¹ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) side 117.

¹⁵² Barnevernloven § 6-3 andre ledd.

¹⁵³ Rt. 1998 s. 1592 s. 1593.

¹⁵⁴ Rt. 1999 s. 490 s. 492-493.

rettssikkerhet, da barnet ikke får noen selvstendige muligheter til å prøve sin sak. For at barnets interesser skal ivaretas, forutsettes det dermed at andre taler barnets sak.

Fylkesnemnda kan oppnevne en egen talsperson for barnet i saker som skal behandles for nemnda.¹⁵⁵ Av forskrift 18. februar 2013 nr. 203 om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker § 1 første ledd følger det at talspersonen skal være talerør for barnet, og at talspersonen skal være uavhengig av barneverntjenesten og barnets foreldre. Dette vil sikre at barnets synspunkter kommer frem for fylkesnemnda, og vil kanskje være særlig aktuelt for yngre barn. Talspersonen får ingen partsrettigheter på vegne av barnet, slik at den rettssikkerhetsmessige betydningen for barnet er begrenset. Barne- og familiedepartementet har uttalt at "Departementet mener det bør legges bedre til rette for at barn kan uttale seg direkte til nemnda. Dette vil styrke barns grunnleggende rett til å bli hørt og kan bidra til at saken blir bedre opplyst".¹⁵⁶ Denne uttalelsen tilsier at saken kan bli bedre opplyst dersom barnet får delta aktivt i saken, noe som samtidig vil ivareta barnets rettssikkerhet i større grad.

Den videre fremstillingen av dette punktet forutsetter at barnet ikke har partsrettigheter etter barnevernloven § 6-3 andre ledd.

Hvorvidt de ulike aktørene i en barnevernssak er enige, kan få betydning for barnets prosessuelle rettssikkerhetsgarantier. Dersom foreldrene og barneverntjenesten er uenige om tilbakeføring eller flytting, vil dette mest sannsynlig føre til at saken blir godt opplyst fra flere synspunkter gjennom argumenter og motargumenter. Uenighet mellom partene vil derfor ivareta barnets rettssikkerhet i den forstand at saken får et bredere avgjørelsesgrunnlag.

Dersom foreldrene og barneverntjenesten er enige i tilbakeføring eller flytting, vil barnets prosessuelle rettigheter være begrenset. Foreldrene vil mest sannsynlig ikke benytte seg av sine klagemuligheter dersom de er enige med barneverntjenesten. Barnet vil da avskjæres fra å få en uavhengig prøving av saken. Videre har domstolen tidligere stengt for saksanlegg for andre aktører der barneverntjenesten og foreldrene har vært enige.¹⁵⁷ Dette er særlig problematisk ved frivillige plasseringer som følge av hjelpetiltak og private

¹⁵⁵ Barnevernloven § 7-9.

¹⁵⁶ Prop. 133 L (2020-2021) Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven s. 432.

¹⁵⁷ Oppedal (2013) s. 502.

fosterhjems plasseringer, der fosterforeldrene som utgangspunkt ikke vil ha uttalerett eller klageadgang ved tilbakeføring eller flytting.

I tilfeller der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet, og det besluttes flytting etter § 4-17, vil vedtaket kunne påklages til fylkesnemnda.¹⁵⁸ Fosterforeldrene kan gis klagerett etter en konkret vurdering, der tilknytningen mellom barnet og fosterforeldrene og varigheten av plasseringen bør være sentrale vurderingsmomenter.¹⁵⁹ I den nye barnevernloven som enda ikke er trådt i kraft¹⁶⁰, er fosterforeldrenes klageadgang på flyttevedtak lovfestet i § 9-8 andre ledd. Dette gir ikke barnet noen direkte prosessuelle rettigheter, men det kan likevel bidra til å øke barnets rettssikkerhet, ved at fosterforeldrene kan forsvare barnets rettsstilling for et uavhengig organ.

I saker om omsorgsovertakelse og tilbakeføring av barnet er det i rettspraksis lagt til grunn at fosterforeldre ikke har partsstatus.¹⁶¹ Fosterforeldrene har rett til å uttale seg før vedtaket om omsorgsovertakelse oppheves.¹⁶² Dette er viktig for å sikre et opplyst avgjørelsesgrunnlag, og kan dermed fungere som en rettssikkerhetsgaranti for barnet.

Grunnloven § 95 legger til grunn at "enhver" har rett til å få sin sak avgjort av en domstol, og at rettergangen skal være rettferdig. Grunnloven § 95 er inspirert av blant annet EMK artikkel 6.¹⁶³ På denne bakgrunn vil barnets rett til en rettferdig rettergang behandles etter EMK artikkel 6 i punkt 4.6.4.

Redegjørelsen ovenfor illustrerer at omfanget av barnets prosessuelle rettigheter i nasjonal lovgivning i hovedsak avhenger av barnets alder. Dersom barnet har fylt 15 år, vil barnet ha de samme partsrettigheter som voksne parter. Dette har stor betydning for barnets mulighet til å ivareta sine materielle rettigheter, noe som styrker barnets rettssikkerhet i barnevernssaker. Barn under 15 år vil som hovedregel ikke ha noen prosessuelle rettigheter. Barnets mulighet til å ivareta sin rettssikkerhetsposisjon avhenger da av andre parters klageadgang og uttalerett.

¹⁵⁸ Barnevernloven § 4-17.

¹⁵⁹ Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven) s. 48.

¹⁶⁰ Lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern (barnevernsloven).

¹⁶¹ HR-2022-729-A avsnitt 63 og 83.

¹⁶² Barnevernloven § 4-21 første ledd.

¹⁶³ Dok. nr. 16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven s. 121.

4.6.4 Barnet prosessuelle rettigheter etter EMK

EMK artikkel 6 nr. 1 legger til grunn at for å få avgjort sine "borgerlige rettigheter og plikter" har "enhver" rett til en rettferdig rettergang ved en domstol. Rett til respekt for familielivet etter EMK artikkel 8 gjelder som norsk lov¹⁶⁴, og omfattes dermed av uttrykket "borgerlige rettigheter og plikter".¹⁶⁵ Ordlyden av "enhver" tilsier at det ikke oppstilles noen aldersgrense, slik at også barn omfattes. Imidlertid har EMD akseptert at mindreåriges prosessuelle rettigheter kan begrenses i nasjonal rett,¹⁶⁶ med forutsetningen om at dette ikke "restrict or reduce the access left to the individual in such a way or to such an extent that the very essence of the right is impaired".¹⁶⁷ Dette tilsier at barns prosessuelle rettigheter kan begrenses i nasjonal rett, så lenge dette ikke påvirker essensen i retten til en rettferdig rettergang. Det sentrale må være at barnets interesser ivaretas fra et rettssikkerhetsperspektiv.¹⁶⁸

Oppedal argumenterer for at det må kunne oppstilles to minimumskrav for at essensen i artikkel 6 skal anses ivaretatt.¹⁶⁹ Det første minimumskravet er at det bør kreves at "barnets synspunkter kan komme frem for og bli vurdert av en domstol når det er uenig og ingen andre reiser sak".¹⁷⁰ Dette vil være særlig aktuelt der barneverntjenesten og foreldrene er enige, og barnet ikke har partsrettigheter. Det andre minimumskravet er at det bør kreves at "barnets synspunkter kan komme frem for og bli vurdert av en domstol i en pågående sak".¹⁷¹ Dette gjelder barnets rett til medvirkning, herunder å bli hørt og at barnets synspunkter tillegges vekt. Oppedals minimumskrav vil fungere som en rettssikkerhetsgaranti for at hensynet til barnets beste er tilstrekkelig ivaretatt.

EMK artikkel 13 sikrer "enhver" en effektiv prøvingsrett ved en nasjonal myndighet ved krenkelse av konvensjonsrettighetene. Ordlyden av "enhver" tilsier at også barn under 15 år omfattes. Det oppstilles ikke like strenge krav til "nasjonal myndighet" som etter "domstol" i EMK artikkel 6. Det må likevel antas at en nasjonal myndighet må ha en "uavhengig posisjon, ha myndighet til å avgjøre saken, kunne prøve sakens faktiske og juridiske sider, og gi egnet

¹⁶⁴ Menneskerettsloven § 2.

¹⁶⁵ Oppedal (2008) s. 419-420.

¹⁶⁶ Golder mot Storbritannia [P] 1975, nr. 4451/70 avsnitt 39.

¹⁶⁷ Ashingdane mot Storbritannia [J] 1985, nr. 8225/78 avsnitt 57.

¹⁶⁸ Oppedal (2008) s. 474.

¹⁶⁹ Oppedal (2008) s. 476-477.

¹⁷⁰ Oppedal (2008) s. 477.

¹⁷¹ Oppedal (2008) s. 477.

beskyttelse mot eller oppreisning for krenkelsen".¹⁷² Dette tilsier at fylkesnemnda og alminnelige domstoler er omfattet.

Forholdet mellom EMK artikkel 13 og artikkel 6 har vært gjenstand for diskusjon, der et diskusjonstema har vært om artikkel 13 absorberes av artikkel 6.¹⁷³ Oppedal argumenterer for at "barn har en selvstendig rett til å bringe et argumenterbart krav om konvensjonsbrudd inn for en nasjonal prøvingsinstans".¹⁷⁴ Dette tilsier at alle barn har rett til en effektiv prøving ved en nasjonal myndighet ved påstand om konvensjonsbrudd.

EMK artikkel 34 oppstiller adgang til å levere klage til EMD for "enhver person" som hevder å ha blitt utsatt for en krenkelse av konvensjonsrettighetene. Ordlyden tilsier at det ikke oppstilles noen nedre aldersgrense, noe som underbygges av at barn anses som rettighetssubjekter etter konvensjonen.¹⁷⁵ Mange barn vil imidlertid ikke ha selvstendig mulighet til å gjøre gjeldende sine egne rettigheter, slik at voksenpersoner må bringe barnets sak til EMD for behandling.¹⁷⁶ I Strand Lobben og andre mot Norge fra 2019¹⁷⁷ godtok EMD at foreldrene fremmet klage på vegne av seg selv og barnet, ettersom det ikke forelå en interessekonflikt mellom foreldrene og barnet.¹⁷⁸ I de tilfeller der en voksenperson på vegne av barnet bringer saken inn for EMD, vil barnets rettssikkerhet i utgangspunktet være ivaretatt, forutsatt at det ikke foreligger en interessekonflikt mellom barnet og voksenpersonen.

Redegjørelsen ovenfor illustrerer at barnets prosessuelle rettssikkerhetsgarantier er bedre ivaretatt etter EMK enn etter nasjonal lovgivning. Ved motstrid med bestemmelser i annen lovgivning går EMK foran.¹⁷⁹ Dette tilsier at et barn under 15 år i utgangspunktet kan ha rett til å reise sak for nasjonale domstoler etter EMK artikkel 6, til tross for at nasjonal lovgivning ikke tillater dette.

¹⁷² Oppedal (2008).

¹⁷³ Oppedal (2008) s. 481.

¹⁷⁴ Oppedal (2008) s. 484.

¹⁷⁵ Se punkt 1.4.1.

¹⁷⁶ Sjøvig (2009) s. 64.

¹⁷⁷ Strand Lobben og andre mot Norge [GC] 2019, nr. 37283/13.

¹⁷⁸ Strand Lobben og andre mot Norge [GC] 2019, nr. 37283/13 avsnitt 159.

¹⁷⁹ Menneskerettsloven § 3.

5 Avsluttende bemerkninger

Formålet med denne masteroppgaven har vært å redegjøre for i hvilken grad fosterforeldrene og barnet har rett til respekt for familielivet, og hvilken betydning et anerkjent familieliv får for barnets rettslige situasjon i barnevernssaker.

Redegjørelsen av familiebegrepet viste at både nasjonal og internasjonal rettspraksis anerkjenner at det kan oppstå et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet etter EMK artikkel 8 nr. 1. Forutsetningen for et beskyttelsesverdig familieliv mellom fosterforeldrene og barnet er at det eksisterer "genuine personal ties", noe som vil bero på en konkret vurdering av flere skjønsmessige momenter, herunder barnets alder, tilknytningens varighet og relasjonens kvalitet.

I masteroppgaven har jeg hatt et stort fokus på hvilken betydning et anerkjent familieliv får for barnets materielle og prosessuelle rettigheter i barnevernssaker. Jeg tok stilling til barnets materielle rettigheter i relasjon til to situasjoner: tilbakeføring av barnet til foreldrene og flytting av barnet til et annet fosterhjem. Redegjørelsen har vist at barnets materielle rettigheter varierer ut fra typen fosterhjems plassering. Det at relativt like tilfeller reguleres på ulik måte, tilsier etter min mening at barnevernloven ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til barnets rettssikkerhet ved fosterhjems plasseringer.

For redegjørelsen av barnets prosessuelle rettigheter i barnevernssaker var utgangspunktet barnets rett til medvirkning, barnets prosessuelle rettigheter i nasjonal lovgivning og barnets prosessuelle rettigheter etter EMK. Redegjørelsen viser at barn under 15 år har begrensede prosessuelle rettigheter etter nasjonal lovgivning, noe som svekker barnets rettssikkerhetsposisjon. Barnets rett til medvirkning er en viktig rettighet i barnevernssaker, men det er usikkert i hvilken grad medvirkningsretten fører til en reell rettssikkerhetsgaranti for barnet. Barnets prosessuelle rettigheter er bedre ivaretatt etter EMK enn ved nasjonal lovgivning, noe som kan indikere at Norge ikke overholder sine folkerettslige forpliktelser.

Prosessuelle rettigheter er sentrale for muligheten til å ivareta materielle rettigheter. Etter min mening er det derfor noe betenkelig at barn under 15 år har såpass begrensede prosessuelle rettigheter på et rettsområde preget av skjønsmessige vurderinger og inngripende tiltak. På denne bakgrunn vil jeg redegjøre for noen rettspolitiske betraktninger om barnets prosessuelle rettigheter i barnevernssaker.

Barnet står i sentrum av den barnevernrettslige konflikten. Av denne årsak er det naturlig at barnet ønsker å ta del i beslutningsprosesser om sitt eget liv. Barnevernloven avskjærer imidlertid i stor grad adgangen til prosessuelle rettigheter for barn under 15 år. I et rettssikkerhetsperspektiv er dette uheldig, særlig i de tilfellene der barnevernets kontrollmekanismer er begrenset.

Barnevernlovutvalget fremsatte forslag om å senke aldersgrensen for barnets partsrettigheter fra 15 år til 12 år.¹⁸⁰ Barne- og familiedepartementet tilsluttet seg ikke forslaget, men "utvider adgangen til å innvilge yngre barn partsrettigheter i tvangssaker dersom hensynet til barnet tilsier det".¹⁸¹ Begrunnelsen for dette var å "ivareta og styrke barns rettsikkerhet og medvirkning i saker som vedgår dem, uten at barnet utsettes for en urimelig belastning i ulike beslutningsprosesser".¹⁸² Utvidelsen av adgangen til å innvilge yngre barn partsrettigheter i tvangssaker vil styrke barnets rettssikkerhetsposisjon til en viss grad. Det vil imidlertid ikke medføre noen forutberegnelighet for barnet, da innvilgelsen av partsrettigheter for yngre barn vil måtte vurderes konkret i hver sak. Etter min mening burde det rettes et større fokus på prosessuelle rettigheter for barn i frivillige plasseringer og private fosterhjems plasseringer. Dette skyldes at barnets rettssikkerhetsgarantier er svakere ved frivillige plasseringer og private fosterhjems plasseringer, noe som aktualiserer et behov for betryggende prosessuelle garantier.

Gjennom barnekonvensjonens tredje tilleggsprotokoll¹⁸³ ble det etablert en individuell klageordning for barn som mener deres rettigheter er brutt.¹⁸⁴ Det er FNs barnekomité som behandler saken, og de skal vurdere om staten har brutt sine forpliktelser etter barnekonvensjonen.¹⁸⁵ Barnet vil eksempelvis kunne fremme klage om brudd på barnekonvensjonen artikkel 16 ved inngrep i et beskyttelsesverdig familieliv med fosterforeldrene. Norge har imidlertid ikke ratifisert protokollen, og barn i Norge har derfor ikke adgang til å benytte seg av klageordningen. Spørsmålet om Norge bør ratifisere tilleggsprotokollen har vært gjenstand for politisk debatt¹⁸⁶, noe jeg ikke vil ta stilling til i denne masteroppgaven.

¹⁸⁰ NOU 2016: 16 Ny barnevernslov s. 219.

¹⁸¹ Prop. 133 L (2020-2021) Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven s. 375.

¹⁸² Prop. 133 L (2020-2021) Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven s. 375.

¹⁸³ Vedtatt av FNs generalforsamling 19. desember 2011, trådte i kraft 14. april 2014.

¹⁸⁴ Kjørholt (2020) s. 417.

¹⁸⁵ Kjørholt (2020) s. 417.

¹⁸⁶ Kjørholt (2020) s. 425.

Jeg tror at en individuell klageordning for barn ville forbedret barnets rettssikkerhet i barnevernssaker i stor grad. Forutsetningen måtte imidlertid ha vært at barnet hadde kjennskap til ordningen, og at barnet fikk sin egen uavhengige representant. Dette ville sikret barnet en uavhengig prøving av saken, uten påvirkning fra øvrige aktører. På denne måten vil en individuell klageordning fungere som en rettssikkerhetsgaranti for barnet.

6 Kildeliste

Lover

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven).

Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)

Lov 08. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven).

Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven).

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern (barnevernsloven).

Forskrifter

Forskrift 18. desember 2003 nr. 1659 om fosterhjem (forskrift om fosterhjem).

Forskrift 18. februar 2013 nr. 203 om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker (forskrift om barnets talsperson i fylkesnemndsaker).

Konvensjoner

Europarådets konvensjon 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, EMK).

De forente nasjoners internasjonale konvensjon 20. november 1989 om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen).

Lovforarbeider

NOU 1985: 18 Lov om sosiale tjenester mv.

Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven).

Ot.prp. nr. 3 (1998-1999) Om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven).

NOU 2001: 12 Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.

Dok.nr. 16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven.

NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet.

Prop. 106 L (2012-2013) Endringer i barnevernloven.

Innst. 395 L (2012-2013) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om endringer i barnevernloven.

NOU 2016: 16 Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse.

Prop. 133 L (2020-2021) Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven.

Høyesterettspraksis

Rt. 1996 s. 1804

Rt. 1998 s. 787

Rt. 1998 s. 1592

Rt. 1999 s. 490

Rt. 2012 s. 1832

Rt. 2015 s. 93

HR-2016-1111-A

HR-2018-2096-A

HR-2020-1788-A

HR-2022-729-A

Underrettspraksis

LH-2003-14050 (Hålogoland lagmannsrett)

LG-2021-73565 (Gulating lagmannsrett)

Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol

Golder mot Storbritannia [P], nr. 4451/70, 21. februar 1975

Dudgeon mot Storbritannia [P], nr. 7525/76, 22. oktober 1981

Ashingdane mot Storbritannia [J] nr. 8225/78, 28. mai 1985

Olsson mot Sverige (nr. 1) [P], nr. 10465/83, 24. mars 1988

Cossey mot Storbritannia [J] nr. 10843/84, 27. september 1990

Niemietz mot Tyskland [J], nr. 13710/88, 16. desember 1992

Kroon og andre mot Nederland [J], nr. 18535/91, 27. oktober 1994

K. og T. mot Finland [GC], nr. 25702/94, 12. juli 2001

Moretti og Benedetti mot Italia [J], nr. 16318/07, 27. april 2010

Kopf og Liberda mot Østerrike [J], nr. 1598/06, 17. januar 2012

Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], nr. 25358/12, 24. januar 2017

Jessica Marchi mot Italia [J], nr. 54978/17, 27. mai 2017

V.D. og andre mot Russland [J], nr. 72931/10, 9. april 2019

Strand Lobben og andre mot Norge [GC], nr. 37283/13, 10. september 2019

Pedersen og andre mot Norge [J], nr. 39710/15, 10. mars 2020

Generelle kommentarer fra FNs barnekomité

Generell Kommentar nr. 5 (2003) *Generelle tiltak til gjennomføring av Konvensjonen om barnets rettigheter (artiklene 4 og 42 og 44 nr. 6)*. Tilgjengelig fra: Regjeringen.no

Generell Kommentar nr. 12 (2009) *Barnets rett til å bli hørt*. Tilgjengelig fra: Regjeringen.no

Generell Kommentar nr. 14 (2013) *Barnets rett til at hans eller hennes beste skal være et grunnleggende hensyn (art. 3, para. 1)*. Tilgjengelig fra: Regjeringen.no

Litteratur

Aall (2018)

Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter*, 5. utg. Fagbokforlaget 2018.

Bendiksen (2008)

Bendiksen, Lena R.L. *Barn i langvarige fosterhjems plasseringer – foreldreansvar og adopsjon*, 1. utg. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS 2008.

Bendiksen og Haugli (2021)

Bendiksen, Lena R.L. og Haugli, Trude, *Sentrale emner i barneretten*, 4. utg. Universitetsforlaget 2021.

Haugli (2020)

Haugli, Trude, "Hensynet til barnets beste" i *Barnekonvensjonen, barns rettigheter i Norge*, 4. utg. Høstmølingen, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), Universitetsforlaget AS 2020, s. 55-78.

Kjølbrot (2020)

Kjølbrot, Jon Fridrik, *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere*, 5. utg. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag 2020.

Kjørholt (2020)

Kjørholt, Elin Saga, "FNs barnekonvensjons tredje tilleggsprotokoll om individuell klagerett" i *Barnekonvensjonen, barns rettigheter i Norge*, 4. utg. Høstmølingen, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), Universitetsforlaget AS 2020, s. 417-428.

Lagoutte (2003)

Lagoutte, Stéphanie, "Surrounding and extending family life: The notion of family life in the case-law of the European court of human rights" i *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter* 2003 nr. 03 s. 292-306. Tilgjengelig fra Idunn.no

Oppedal (2008)

Oppedal, Mons, *Akutthjemlene i barnevernloven*, 1. utg. Gyldendal akademisk 2008.

Oppedal (2013)

Oppedal, Mons, "Tas barns rettigheter etter EMK på alvor i barnevernsaker?" i *Undring og erkjennelse. Festskrift til Jan Fridthjof Bernt 70 år*. Søvig, Karl Harald; Schutz, Sigrid Eskeland; Rasmussen, Ørnulf (red.) Fagbokforlaget 2013, s. 493-505.

Sandberg (2003)

Sandberg, Kirsten, *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*, 1. utg. Gyldendal Norsk Forlag AS 2003.

Sandberg (2020)

Sandberg, Kirsten "Barns rett til å bli hørt" i *Barnekonvensjonen, barns rettigheter i Norge*, 4. utg. Høstmælingen, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), Universitetsforlaget AS 2020, s. 98-130.

Smith (2020)

Smith, Lucy, "FNs konvensjon om barnets rettigheter" i *Barnekonvensjonen, barns rettigheter i Norge*, 4. utg. Høstmælingen, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), Universitetsforlaget AS 2020, s. 19-33.

Stang (2007)

Stang, Elisabeth Gording, *Det er barnets sak: Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*, 1. utg. Universitetsforlaget AS 2007.

Søvig (2009)

Søvig, Karl Harald, *Barnets rettigheter på barnets premisser: utfordringer i møtet mellom FNs barnekonvensjon og norsk rett. En utredning gjort på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet*, 2009. Tilgjengelig fra: Lovdata.no